

ՀԱՅԵՆԵԱՆ

ԲԱՆԱԿԱՆ

ԿԻՍԱՄՆԵԱՅ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՅԶՈՂ ՏՈՒԿ

1902

ԹԻԻ 19

ՀՈԿՏ. 4

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

Ս. ՄԱՍՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԻԶՄԻՐ

M. M. HASGALIAN G^{RA} S^{EN}YR

Ամեն նամակ, դրամ, գիրք եւայլն պէտք է ուղղել առ
Խմբագիր-Տնօրէնն հետեւեալ հասցէին:

م. ماموريان مخدومي — از مير

« آرواين ماموله صاحب امياز ومدير مسئولی »

Մ. Մամուրեան Որդի — Իղմիր

Մ. Mamourian Fils — Smyrne

ԲՈՎ ԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

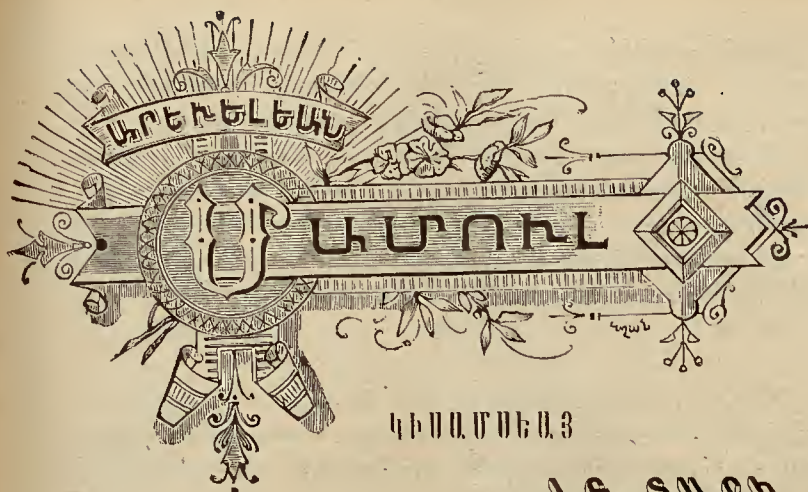
Էմիլ Զօլա	Թ. Բ. Վարսալ	804
Մայրական Ս. ը Մեր-Յէլ-Դէլի	Յ. Ալիսար	805
Տակաւին էլլ Շարունակ:	Բ. Զարդարեան	806
Նոր Թաւերախաղ Պ. Էր-Էր Շէ-Էէ (Ուսուցիչ)	Թ. Բ. Վարսալ	811
Ասկէ Անկէ	Մ. Նուպարեան	816
Մտածին Պատկերներ	Թալիս	822
Պրախօսական	Գ. Շահինեան	823
Խնջու. Ամուրի Մնայի...	Հիրալ	826
Ազգ. Երկսէն. Վարժք Զմիւռնիայ	...	829
Աստուածաբանայ «Թրքար» մը	Յ. Ալիսար	834
Լրաբաղ	Ա. Ա. Մ.	835
Քաղաքական		836
Արեւելեան Մամուլ Շաբաթները		838

ՆՈՒՅԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Ա.Զ.Գ. ՀԻՒԱՆԳԱՆՈՅԻ

1 Յուլիս 1902 — 20 Սեպտեմբեր 1902

Թաղապետութեան Հախազահ Վսեմ Էջրէֆ վաշա 15 քաշ հաց,
Վսեմ. Մաարէուս Էֆ Պալեօզեան 2 հատ գերմակ, 13 հատ սուսան,
3 հատ բլանդէթ, 8 հատ բարձ, 5 հատ բաճկոնակ, 5 հատ ածնեոց, 16
քաշ ուլիսարի միս, 50 քաշ հաց, Մեմ. Տեարֆ Զովաննէս Թազմիզ-
եան 1 1/4 քաշ ծնծուած սուրճ, Ղուկաս Մարկոսեան Ս. Մարկոս-
եանի հոգւոյն համար 35 քաշ հաց, Կարապետ Սիվրիսարեան 195
հատ սմբուկ, Պետրոս Էֆ Թէրարեանի սրղիք իրենց հօրը հոգւոյն
համար 15 քաշ հաց, Ղուկաս Էսայեան 46 1/4 քաշ ձուկ, Արաշէն
Աննոզեան 31 քաշ խաղող, 40 հատ սեխ, 30 հատ ձմերուկ, Ստեփան
Ղազէրեան (Տէրիզիցի) 1 մեճիս, Կարապետ Ազնաւարեան 46 քաշ
լոյիլ, 33 հատ վարունկ, 595 հատ սմբուկ, Ստեփան Գէորգեան 1 մե-
ճիս, Մարկոս Կիւտանեան 35 դահնեկան տնջուկ, Բենիամին Թո-
փարեան իւր հանգուչեալ մօրը հոգւոյն համար 1 արծաթ խնկաման 50
արամ, Յակոբ Գալլաբեան 40 քաշ հաց, Քերովթ Թօփարեան 2
թօփ քապօթ, Սիկնոտ Զովաննէսեան 1 հատ ուլիսար, Աւետիս Պա-

թիի 19

1 ՀԱՎՏԵՄԲԵՐ 1902

ԷՄԻԼ ԶՕԼԱ

ԲՆԱԳԱՇՏ զպըոցն հոյակապ վարդապետը՝ Էմիլ Զօլա՝ իր բովանդակ կորովին մէջ զոհ գացած է չարաշուք մահուան մը. այս եղերական լուրը մէկ երկու ժամուան մէջ ամբողջ Բարիդի չըջանը ընելէ յետոյ՝ նոյն օրուան իրկունն իսկ եկաւ. չանթահարեց մեզ գիւղական յարկաբաժնի մը ականը. թեան մէջ՝ Մինչդեռ հետազոտական թեկերը աշխարհի չորս ծայրերը կ'ամանէին այս ասլանացիի վախճանին գոյժը, տալաղէպ եւ անողոք այս անհետացումը մարդու մը՝ որ ամբողջ աշխարհը կ'լեցնէր իր գործերուն ազմուկովը եւ իր անունին արձագանգովը, ստուգիւ, գիւղի մէկ անկիւնը՝ ուր աշուհային կծու հով մը կ'թօթուրաէր արամասարսուռ ծառերը, բնաւ չէինք կասկածել որ այս ժամուս զագրած էր չնչելէ ժամանակիս ամենէն հուժկու գրողը, գրական ամենէն ժիր վաստակաւորը զոր ճանչցած ըլլար Ֆրանսա՝ Պալլաքէն յետոյ:

Քանի քանինե՛ր արդեօք յուզուած ու սրտաբեկ՝ պիտի զգան մեզ գրաւող այն սրտայուզումը զոր ունեցանք՝ երբ հետագրալուրերէն մին եկաւ մեզ դուժելու, Զօլա մեռաւ։ Քանինե՛ր քարացած պիտի մնան այն խորախորհուրդ ու կսկծագին դաղտնիքին — մարդկային խեղճ ու այնքան անկայուն կեանքին — առջեւ՝ որու վրայ ա՛յն ատեն միայն կը մտածենք երբ երեւան կուգայ ան ճիշդ մեր քովը, հարուածելով մեր ճանչւորները, բարեկամները կամ սիրելիները։

*
* * *

Եւ ի՞նչ կարելի է խօսիլ Զօլայի վրայ՝ այս յուզմունքոտ վայրկեանին, եթէ ոչ պատմել նոյն խակ այն խռովքը ու սրտաբեկումը որով կ'համակուինք ի տես այն գերեզմանին որ ա՛յսքան յեղակարծօրէն կ'բացուի ոտքերուն աակ ա՛յնպիսի մէկուն՝ որ ամեն բանէ վեր եւ անսպասելի յոյսով մը տարւիողեց ապրելու ուրախութիւնը եւ գեղեցիկութիւնը։

Առ յաւէտ մեկնեցաւ ան՝ իր գործը մինչեւ ծայրը տանելէ առաջ, աչքերը սեւեռած հեռաւոր արեւու լայն հորիզոնի մը վրայ, ուղեղը զազափաբներով առլցուն, կորովալից ու քաջարի ձեռքերով։ Ապագայ գեղեցիկ ընկերութեանց այն աղահիւ երազողը տակաւին անոնց սեմին վրայ կ'գտնուէր, ու զեւ չէր աւարտած ժողովուրդի հրահանգութեան եւ երջանկութեան համար իր փափաքած ընդարձակ տունին չէնքը։

Ոչ եւս է այնքան հոգիներու եւ մարմիններու այն հուժկու ստեղծողը՝ ո՛չ եւս է այն բանաստեղծը որ մարդկու թիւնը յղացաւ իր բարի ու չար, իր յուսագոյն ու լաւագոյն կողմերով, բայց միշտ իրականէն աւելի մեծ։ Այն կարծի կաւով կերտողը՝ որ ստեղծեց, կեանք տուաւ հազար երկու հարիւրէն աւելի անձերու, խաչահատելով անոնց գոյութեան ահաւելի մղձաւանջը՝ Ռուկոն — Մաքաւներու՝ այս երկրորդ Մարդկային — Զաւէշտին մէջ։ Այն իրապաշտ երազատեսը որ խեղացնորութեան մը մէջ գահավիժեց Տեպախի բանակաները եւ Ժեռմիկալի ոռնացող ամբօխները։ Երեք Քաղաքներու այն դիւցազնական երգիչը, Աւետարաններու աւաքեալը, այն բարոյախօսը՝ որ հողին եւ գործարանին ազատագրութիւնը կը պահանջէր, որ մարդն՝ աւելի արդար, կինը՝ լաւագոյն, ապաւգան՝ նախապաշարումի ու մոլորանքի ուրուականներէն փրկուած կ'երազէր. վերջապէս ճանչնալով «ապրելու ուրախութիւնը» — մեզմէ ո՞վ կրնար երեւակայել այսքան հրա-

չալիօրէն ստեղծող ուժի մը յանկարծական կանգառումին, այսքան կորովի ուղեղի մը յեղակարծ ջնջումին :

Յօժարակամ կերեւակայէինք թէ Էմիլ Զօլա իր ամենէն ազնիւ գիրքերէն մէկուն՝ *Ֆեֆօնսիքի*՝ ազնիւ հերոսին նման գետ երկար տարիներ պիտի հետապնդէր իր ասպարէզը, ամեն օր աւելի վեր բարձրանալով մարդերու ճանաչողութեան եւ վաղուան կրօնին մէջ, այսինքն լաւագոյն դարու մը պատւաստութեան մէջ, միխթարուելով շատ մը դասնութիւններէ ու շատ մը զարջութիւններէ, հրատարակելով գիրքեր հաւրդհետէ աւելի տողարուած գլխութեամբ, բարութեամբ, արդարութեամբ, հետզհետէ աւելի մաքրելով իր ոճը, բարձր գաղափարներու ծառայեցնելով այն սքանչելի տաղանդը որ երբեմն շոյած էր մարդկային անասունին պիտոր եւ միջին բնադոյնները : Մեր միտքին առջեւ կ'ընթէինք Զօլան՝ ալեհեր, ծերացած եւ իր գործը աւարտելէ յետոյ՝ չիջած, փառքով ու տարիներով ակադէմիս : Այն ատեն հանրային կարծիքին մէջ գաղափարի չըջում մը պիտի կատարուէր եւ իրեն պիտի շնորհուէր այն արդարութիւնը զոր՝ հանդիսական ժամու մը մէջ՝ ուրիշի մը համար խնդրած էր :

Եւ ահա բոլոր այս շքեղ խոստումները կ'անէանան : Զաւիւայրի կէս ճամբուն վրայ, որ նաեւ իր գողցոթան եղաւ, Էմիլ Զօլա կ'իյնայ կ'յափշտակուի այն անտեսանելի ձեռքով որ քանի մը ժամուան մէջ մեղմէ խլեց՝ նոյնքան անակնկալ ցնցումով մը՝ իր վաղեմի դրական ընկերները, Տօտէ, Կոնքուռ :

*
* * *

Էմիլ Զօլա՝ անվրէպ՝ ընդարձակ գետին մը արդասաւորելու առնական ուրախութիւնը ունեցաւ, սերմերը ցանկց ու հասկերուն բարձրանալը տեսաւ, սակայն չկրցաւ քաղել գնահատումի, պատուոյ, յարգանքի, սքանչացումի բոլոր հունձքը, բան մը որուն արժանի էր իր դրական հակայ արուեստագէտի անսայթաք ու մաքուր կեանքը : Ու ասիկա մեծ անիրաւութիւն մը, մեծ վիշտ մը, արգահատելի բան մըն է :

Եթէ չկրցաւ իրականացնել իր բոլոր երազածները, գոնէ կ'ընդուն ամենէն հուժկու աշխատութիւններէն մին զոր երբէք կատարած ըլլայ մարդկային կեանք մը : Թերեւս հառած չէ աւակաւին այն վայրկեանը ուր կարելի է անաչառօրէն խօսիլ մարդկային ջանից այն անհուն գիւցազներգութեան վրայ որ ժպիտէն մինչեւ արցունք, ատելութենէն մինչեւ՝ սէր,

վաստակէն մինչեւ վառնում, վրձնեց բոլոր զգացումները, բոլոր կիրքերը, բոլոր առաքինութիւնները ու բոլոր մոլութիւնները:

Բայց մեզ՝ գրողներուս համար պարտաւորութիւն մըն է ողջունել այն անկեղծութիւնը, պարկեշտութիւնը եւ ուղղամտութիւնը որով էմիլ Զօլա կանգնեց իր գործը՝ այնքան խղճամբա հետազոտութիւններու եւ մանրակրկիտ քննութեան մը հիմերուն վրայ: Իր մէջ գովելի գառուեցան մահաւանդ անպարտաւ քաջութիւնը, կատաղօրէն մարանչողի հանգամանքը, ըմբիշի ծանր հարուածները: Սակայն լամպարի լոյսին տակ իր աշխատողի համբերութիւնը պէտք եղածին չափ չափանուեցաւ, մանաւանդ չուղուեցաւ տեսնել զայն:

Այս մարդը որ այնքան կեանքեր հրահրեց եւ որու սառած մարմինը այսօր կ'ընծէ տխրաբոյր ծաղիկներով ծածկուած իր անկողնին մէջ, այս մարդը զոր այլ եւս երբեք չպիտի տեսնենք, երկու անգամ միայն տեսանք մեր կեանքին մէջ: Առաջին անգամ Կոնքուռի ձեղնայարկին մէջ, ասկէ տասներեօթ տարի առաջ, երկրորդ անգամ՝ իր Անգլիայէն վերադարձին՝ երկու տարի առաջ: Ապահովաբար երբեմնի հանգարտ ու արհամարհոտ կուռողին, իր ուժին վրայ վստահ կեանքի մէջ յառաջացող մարդուն եւ այն փիլիսոփային միջեւ, որ արտօնութեամբ եւ հիասթափումով խօսեցաւ մեզ հետ Պրլեքսէլ փողոցին աշխատութեան սենեակին մէջ՝ ուր կուգար վերսկսիլ իր կեանքը եւ իր աշխատութիւնը, շատ տարիներ անցած, շատ գործեր կատարուած էին, եւ անտարակոյս Զօլա իր անձին յիշատակ հասկցած էր թէ ի՞նչ կ'արժէ խուժանին դէմ գործուած յարձակումը եւ այն վիշտը՝ զոր զգաց ժողովուրդի մը դիմադիր մակընթացութեան որոտումը լսելով իր ականջներուն տակ: Բայց իր թաւ աչքերուն վրայ, իր շրթներուն վրայ՝ ուր բառերը կ'ստնուէին տեսակ մը ջղային տենդով, կարելի էր կարդալ սակայն պարտքը կատարած ըլլալու զգացումը եւ ըմբիշի անընկճելի յամառութիւնը որով հրապարակ կ'ընեաէր հինգ հարիւր էջերէ բաղկացած հսկայ հատորներ փայտահատի մը պէս որ կ'կտրէ ու կ'տապալէ կաղնիի ծառ մը:

Ու հիմա, այս չարաշուք ու ապուշ մահուան առջեւ, որ սուգի մէջ կ'թողու ըմբանդակ դրական աշխարհը եւ ամեն կողմ շատ սիրտեր պիտի ճմլէ, մեր մտքին մէջ կ'պահնեք Զօլայի տեսիլը, դեր ու կարճ, մեծղի, կեանքով լեցուն, քառակուսի գլխով ու աղերէկ մազերով այս մարդուն որ կըսէր մեզի՝

«Միակ բան մը կարեւոր է այս աշխարհիս մէջ, աշխատութիւնը: Ամեն օր խղճմտօրէն կատարել իր դործը՝ Մարգը կ'անցնի, գործը կ'ապրի: Անօգուտ աշխատութիւն չկայ:»

Ի՞նչ բարձր ու վսեմ բարոյական՝ աշխատութեան, այս գերագոյն առաքինութեան զօրութեան վրայ ունեցած հաւատքը Այս բարոյականը որ պատիւ կ'ըներէր մարդուն՝ փառքը պիտի կազմէ մատենադրին:

Թարգմ. Վ.ԱՐՍՍՄ

Բ Է Վ ՄԱԴԿՐԻԴ

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՍԷՐ*

ՄՕՐՍ ՅԵՇԱՏԱԿԻՆ

ԱՐԻՏԱՍԱՐԴ մ'ատենով՝

Բոլոր սրտով կը սիրէր,

Աղչիկ մը. եւ ըսէ՛ք ո՞վ

Երբէք սրբ բան չէ ըրեր:

Բայց սիրունին օր մ'իրեն

Բաւ «Կուգե՞ս քեզ սիրեմ»,

— Ականջն ի վար մեղմօրէն —

«Բաճս ըրէ՛, քեզ տեսնեմ»:

«Գնա՛ր քեր ինձ, կը ընե՞ս,

«Մօրդ սիրտը եւ շուտով,

«Շուններու տամ եւ այսպէս,

«Զքեզ սիրեմ իմ հոգւով:»

Վազեց գնաց, յիմա՛րը,

Ո՛հ, ի՞նչ սու օր, ի՞նչ փորձանք,

Զարկաւ սպաննեց իր մայրը,

Որ տուած էր իրեն կեանք:

Սիրտը իզել այդ կուրծքէն՝

Եւ դուրս ելելը մէկ եղաւ,

Շուտ հասնելու տենչանքէն՝

Փողոցին մէջ վար ինկաւ:

Սիրտը ձեռքէն սահեցաւ,

Գլորեցաւ ի գետին,

— Տղաս, ուր տեղդ ցաւեցաւ, —

Հարցուց սիրտը լալագին:

1890

Յ. ԱԼՓԻԱԲ

* Ռիշբէնէն նմանողաբար:

ՏԱԿԱՌԻՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Ա.

Պ. Գրիգոր Մալխաս նորէն կ'երենայ «Հանդէս Ամսօրեայի» Օգոստոսի պրակին մէջ հմուտի, գիտնականի վերէն վար նայողի իր սովորական փրանքովը և այս անգամ, հաւատացէք, ամբողջ կոնդակ մըն է որ կը լեցնէ:

Կը կարծէի թէ իր անամէջ առաջին բննադատականին պատասխանը կարգալէ ետք — ուր գլխաւորաբար ինչորոշ առարկայ կ'ըլլար քերականական տարրական կանոններու իր ազիտութիւնը, ս'իւր մնաց զրազիտականն ու գրականը — զէթ քաջութիւնը պիտի ունենար լռելու: Այնպէս չեղաւ:

Ուրեմն նորէն սկսինք:

Պ. Մալխաս՝ թեկերը կապուած տեսնելով այն վիթխարի սխալներուն կապանքներովը՝ որոնց ականաւ զոհ գնաց, բնական՝ վերջին միջոցին կը դիմէ, կը պտռայ, կ'ազազակէ՝ ոգեկոչելով Փոփը, Հիւսն, Տիւման, Շաթոպրիանը ու դեռ չեմ՝ դիտեր ո՛ր վարպետները՝ սրտնք խուլ ըլլալ կը թուին մեղաւորին քաւութիւնը լսելու, որովհետեւ, աւա՛ղ, անարժան աշկերաններու անարժան ձայնին անկարեկից են Մ'եծերը: Ո՛չ ասածները, ոչ սոկեղինիկ առակները և ոչ ալ ազամանդէ խրատականները կարող են իմաստութիւն, շնորհք բերել, սիրելի՛ կրթիկոս, ձեզի՝ որ գէշ հետևող մըն էք ձեր դասերուն և ծով աշակերտ մը, միտք պահելու անընդունակ ինչ որ տեսած էք վարպետներու քով ու սորվիլ ջանացած, այս պատճառով է որ իմաստութեան տաճարին մէջ ձեր անմեղութեան իրրեւ վկայութիւն բերած փաստերը՝ ձեր պատապարտութեան կը ծառայեն: Զուեշտօրէն կը կապկէք ինչ որ ձեր հակառակորդը ձեզի նկատմամբ ըսած ու ապացուցած է, աւելորդ է հոմանիշներու հետ կատակել: Զեր խոհարարի ճաշակովը չէք հաճիր կարդ մը այն շրջաբանութիւնները, փոխաբերութիւնները են. զորս հաւաքած էիք ասկէ առաջ և որոնք կրկին անգամ կը հաստատէք այս վերջին գրութեամբ ու հաճելի չէք դաներ, ինծի կը մնայ զանոնք արուեստէն հասկցող ո՛ր և է զրադէտի դատաստանին յանձնել՝ հարցնելով թէ՛ զրական թերութիւն մը կամ՝ անպատշաճութիւն մ'ունի՞ն անոնք, իրա՞ւ սարսափելի գէշ են՝ ինչպէս տակաւին կը յամառիք պնդել:

Բայց խնդիրը հոս չէ:

Պ. Մալխաս ոտքի մասներուն ծայրին վրայ կոխելով զէպի ետ շրջան մը կ'ընէ և վիճաբանուած խնդիրին հետ կապակցութիւն չունեցող կարգ մը գառառտաններ մէջ կը բերէ առ ու ան օտար գրագէտներէ՝ հետք կորսնցնելու համար, Վոլթէր և զեռ ուրիշ հեղինակներ շատ ճշմարտութիւններ բռած կրնան ըլլալ, հասկնանք թէ անոնց կիրառութիւնը իր տեղի պատշաճութիւնն ունի՞, Վոլթէրի ըսածները այնքան խնձի կը յարմարին, որքան եթէ երեսու ի վեր պոռացած ըլլայիր թէ՛ «կրակը տաք է», «ջուրը հեղուկ», «երկաթը ծանր»:

Գաւառական բառերու, տառութիւններու մասին իր ունեցած ազդեցութիւնը արդեւ չի նկատեր հմուտ քննադատութեան մը ձեռնարկութեան, այլ Պ. Մալխաս կը պահանջէ որ ինք իր չի գիտցածներուն վրայ խօսի, վիճի, ճառէ, զանոնք գատէ, գատապարտէ և մտքը գիտալութիւն չընէ իրեն թէ՛ ծուռ են ըսածները, ճշմարտութենէ հեռու, ազդեցութիւններ են որ կը փչեն: Այն ատեն մանկական միամտութեամբ մը կը կշտամբէ քեզ, հրամայելով որ «նորալեզ գրեւէ առջ զրպանի բառերը մը յօրինես»: Կը տեսնա՞ր հիմա թէ Պօլսեցի զիտունը ինչպէս կ'անդրադառնայ իր անհամարութեանը՝ միենայն ատեն չամշնալով ծաղրաբանել նորէն «զլուրը վար առաւ», «աչքերը ճերմկացած» ի պէս ասութիւններ, որոնց յոգովրդական գործածութիւնն ու կարեւորութիւնը նախորդ յօդուածովս պարզած էի: Պ. Մալխաս, օտարամէլ զգրիկի այդ հեղինակները իմ անձին չէ որ կ'ուզէք, այլ բնագաւառի հասարակութեանը, քիչ մ'աւելի ազնիւ եղէք:

Աւելի ազնիւ եղէք մանաւանդ խոտովանելու թէ՛

Ինչո՞ւ ձեր հետաքրքիր ծախելու սահմանուած «վարդապետութեան» մէջ — ուր ամէն ջանք թափած էք զձեզ խորունկ զիտնական մը ցոյց տալու միջոցները ձեռք առնել և ուր եւրոպացի հեղինակութեանց անուններովը կը բռնազարգուիք ոտքէն մինչև զլուսի — պզտիկ ակնարկութիւն մ'անգամ՝ զարձնելու հաճութիւնը չէք ունենար քերականական այն համեռու սխալներուն նկատմամբ՝ զորս ձեզի ցոյց տուած էի նախորդ յօդուածովս, չէ՞ որ անկեղծ գրականութեան ներկայացուցիչ ձեր սեղանադասութիւնն ապացուցած պիտի ըլլայիր ասով. . . :

Ինչո՞ւ, երբ վերջապէս խոհական ու խօսքմտուկ կ'ըլլաք Սեդրակին ու Սեդոյին տարբերութիւնն բմբռնելու, թէ և ակնայայտնի չարաճախութիւն մը, կ'ըսեմ, ինչո՞ւ Անկեղծութիւնը չստեղծաք, ո՞վ Անկեղծ գրականութեան պատուիրակ, համարձակութեամբ խոտովա-

նելու գաւառի բարացուցական հարցերու մասին ալ ձեր խորին տգիտութիւնը Սեդո բառին խօսքը կ'ընեմ անոր համար որ ամէնապարզ, տարրական ծանօթութիւն մը մեր միջնադարին լրաց' երբէք չպիտի թողար այս սխալը գործելու, ու գեո Պ. Գ. Մալխաս պարծենալ կ'ուզէ թէ ինք գաւառը տեսած ու տարած է. կը դարձանամ, տրամաբանական այսրան հաշմութիւն կարելի է որ զոնսի ինքզինքը Գննադատ դաւանող բանասէրի մը քով:

Միշտ Անկեղծութիւնն ունենայ Պ. Մալխաս ինծի ըսելու թէ Փոփի մէջ բերած իր վկայութիւնը իր այն տռաջին գրութենէն — որ սխառնաւ եղաւ մեր վիճարանութեան — առաջ կ'արդացեր էր, թէ հիմա վնասած գտած է. եթէ առաջ՝ մեծանձնութիւնը թող ունենայ հրապարակով յայտարարելու թէ յարձակուելը, պարտաւր, երկար գրութիւնը սրմէ՝ սկիզբ առաւ, ինչմէ՞ թէ իրմէ, հետեւեալ այդ իրականը ինծի՞ կը վերաբերի թէ իրեն, մամուալու ժամանակ իրեն, ես շարունակեմ:

Չի բարկանար, Պ. Գննադատ!, «արդէն կիրք և հայհայութիւն նշան են տկարութեան և անիրաւութեան», միայն քաղցրօրէն ըսէք ինծի թէ ի՞նչ հասկնանք սա ձեր պարբերութենէն.

«Բայց կ'ենթադրուի թէ հեռախօսական տարրերը պերճախօս և ազդու էին Աշխէնին մէջ (Տէր, մեղայ յերկինս և առաջի քո), քանի որ Զարդարեան վերջապէս կը պատուէ զազանիքին տապալիլը առեւտրային անդադանապահութեամբ մը, իբր թէ անուշադրութեան արդիւնք եղած ըլլար, և ստպէս կ'աւելցնէ:» Մտիկ ըրէք, մտիկ ըրէք, ինչե՞ր կ'ըսէ Պ. Մալխաս, աղջկան մը մէջ հեռախօսական ազդու տարրեր կը վնասէ՞ հաւանականաբար Կորիւն վարդապետի մատենախօսութեան իբրև մեկնութիւն ծառայեցնելու!! Ըսէք, կ'աղաչեմ, անխնատ, գեղեթիկ, չպարտաւ շրջաբանութիւնը որո՞ւնն է:

Հայերէն լեզուի քիչ մը ոչ շատ խոր հմտութիւն Պ. Մալխասի «ճշմարտութեան խղճմտօրէն հետամուտ» ըսել պիտի տար, և ոչ թէ «խղճմտօրէն ճշմարտութեան հետամուտ», անո՞ր համար արդեօք որ սին գիտնականութիւնը դիւրիւն ու նախընտրելի դէպք մըն է՝ իր բառերով:

Եթէ Պ. Մալխաս իր առաջին քննադատականէն չի կրցաւ խրատուիլ՝ բերականական իր անբաւական հմտութիւնն ամբողջացնելու, պիտի՞ ներէ ինծի որ կրկին բարեկամական ծառայութիւն մը ընեմ իրեն իր այս «վարդապետարանէն» ալ լեզուի այլանդակութիւններ նշանակելով, թերևս այս դատը աւելի աղիւլ ըլլայ և առաջնորդէ՝ զինքը բերականալէտ գաստաւու մը գտնելու իր քովերը:

օգտուելու համար անկէ. չէ՞ որ զաւառացիները խեղճուի, ահաս մարդիկ են և գրագետներու խոշորին մէջ մուտք գտնելու իսկ աւարժան, հետեաբար Մայրաքաղաքացիին մեծարարաւ հմտութիւնը չպիտի ներկը իրեն որ զաւառացիի ձեռք մը իր ականջները քաշէր: Ուշադրութեամբ կարդացէք սա պարբերութիւնը, Պ. Մալխասինն է:

« Բայց այդ Սեդոն՝ որ ոտք չէր կոխեր տունը, անջատուածի օտարութիւն կը պահէր, որ ոչ կրթած էր քոյրը, ոչ դատարարական, ոչ հաղուեցուցած էր զայն, ոչ կերակրած ոչ ցուցցած էր անոր տաղին քայլերուն՝ կեանքի փշտ ճամբուն վրայ (Ի՞նչ բան, Ի՞նչ բան ? ? ?), և օր մը՝ յանկարծ՝ վայրենեւոյ բնագոյին հպատակելով կ'աննետացնէ իր քոյրը, իր արեւակիցը: »

Աստուածդ որ սիրես, ⁽¹⁾ Մալխաս, դուն ըտէ թէ Ի՞նչ հասկըցար այս սողերէն, դուն ըտէ թէ զլեւտոր նախադասութիւնը ո՞ւր մնաց, ո՞ւր գնաց, բերականական այս կոտորաւոր (ականջը խաղայ Անտոնեանին) ՍԻԱՀՆԵՐԸ ինչպէ՞ս կարելի է հաշանցնել իր հմտութեան պաշարին, ձեր իմաստասիրական տեսութեանց, ձեր ընկերաբանական վիճակներուն: Մենք կը կարծէինք թէ ձեր վարդապետարանին մէջ այնքան խոշոր խոշոր օտար հեղինակութեանց անուններովը երգուընցած ասեն՝ այս խիճերը զժուար էր ծածկ ձեզի. ենթադրենք թէ Սրբ Ճօն Լըպօքի անունը նախ ձեզմէ լսած ըլլայինք, բայց զուր Ի՞նչ պիտի ըտէիք ձեզի որ ձեր մայրենի լեզուին կանոնները այսչափ ողորմելի կերպով զիւտէր: Հիմա կը տեսնեմ թէ Ա. Յարութիւնեանի՝ եղբայրակցիս — և ինչո՞ւ չէ, շատ ալ հպարտօրէն — խարաղանք հարկատու է ձեզի միշտ:

Կեցէք, տակաւին չաւարտեցաւ. ⁽²⁾ Գ. Մալխաս կը գրէ՝

« Ինչպէ՞ս Սեդո կասկածած չէր ուրիշ լեռնցիի մը ներկայութենէն իր տանը շտրջը, ինչպէ՞ս հոս առած չէր օտար զայլի մը թափառումներէն: Վերջապէս, հանրութիւնը անշափ միամիտ չէ հաւատալու համար թէ առանց զիրար տեսած ըլլալու, առանց զիրար ճանչնալու, առանց փոխադարձ համակրութեան ակնայայտ նշաններու, պարզապէս օղէն, պարզապէս լեռնէն ու տանիքէն, հովին սուլելէն կամ ծառերու շտամէն թիւադրուելով զիրար սիրեցին Աշխէն և Սեդո: »

Հոս սրտապէս քոյր ու եղբայր՝ Աշխէն ու Սեդո՝ Պ. Մալխաս կը շփոթէ երկու սիրահարներու հետ, ա՛լ ասիկա լրտէմն է, պարզապէս մաքի զառանցանքն է որ կը սկսի, ահա բնազատայ այսչափ խախուս մտային հաւատարակչութեամբ մըն է որ Պ. Մալխաս ճամբայ կ'եղէ գրութիւն մը կշռազատելու:

Ու մեզի վիճակուեցաւ լեզուական անօրինակ անօրինութեանց հեղինակի մը հետ զործ ունենալ՝ որ կը կոչուի Գ. Մալխաս և կ'ապրի Մայրաքաղաքին մէջ՝ ոչ թէ Քարբերդ¹ : Ժամանակները ինչ կատակներ ունին երբեմն, հմուտներու, զրազէտներու մեր առաջին ծննդավայրին մէջ հիմա այս փերփէրնե՞րը պիտի աճէին :

Մեզի վիճակուեցաւ որ մեր լեզուական, զրազիտական, զեղազիտական ուղղութիւնը մեր զրական խոսքանացած բարաստանին մէջ յետամնաց խրաուիչակներ տան, մեզի վիճակուեցաւ որ զրիչը թողունք՝ աւելն ու խոր սղանը զործածելու համար և մեր ստումնական համբաւուած թերթերուն պատուական էջերը զրաբանութեանց առջի բաց տեսնենք :

Նոյն այս չար ժամանակները բերին մեզի Պ. Մալխասի պէս քննադատներ, որոնք կարող զրազէտի մը, սիրուած բանաստեղծի մը մէկ զողտրիկ բերթուածէն տնձնական անհամեստ ակնարկութեանց անցնելու իսկ զիջան և ունայնամիտ շոշոկանքով մը իրենց այդ յաղթանակն ալ տարփողեցին, առանց մտածելու թէ մարդ նոյն ոգով ու նոյն սկզբունքով կարող էր մեր անմահ Դարեանին բարբ անմահ առիւթը սեղ. . . : Ահա այս աղբար Քննադատին է որ « ամուլ » ի յաջորդ թուով երկրորդ պատասխան մ'ալ ունիմ տալիք, աւելի պատիւ մ'ընելու համար այն Ուսումնաթերթին որ անոր « Վարդապետութիւն »-ը հրատարակելու ակարութիւնն ունեցած է :

Թարբերդ

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Յ. Գ. Չի մոռնամ յիշեցնելու թէ Պ. Գ. Մալխաս լրան բաց աղիտութիւն մըն է որ կը գործէ Քայր բառին Քաշրոջ հոլովական ձևը ծաղրելով : Քրոջ ձևը որ պօլտական բարբառին հետեւելով գործածութեան զրուած է ընդհանրապէս մեր մայրաքաղաքացի բերաւ կաններէն, աւելի առ ոջնութեան իրաւունք մը չունի միտէն, բանի որ լեզուական օրէնքին համաձայն ոյ՝ ու ի կը ձայնաշրջուի, մանաւանդ նկատի տանելու է քաշրոջ ձևին բաղցրահնչութիւնը՝ քրոջին բաղդատ տալը :

ՆՈՅՆ

¹ Գիտել կուտամ Պ. Մալխասի քի իմ բնակած քաղաքս ոչ Քարբերդ կը կոչուի, հետևաբար ոչ ալ ես Քարբերդցի եմ : Չի կարգաւ « Հանդիսին » այս յղումսի բռնովն իսկ քի Քաղաքնէ թու, Նախագիտութեան յատուկ ակնոյնները իրենց անհոռն կարեւորութիւնն ունին, և միք անկի առաջ ալ գիտնալու չէ՞ր այսքանը : Սորովեցիք ԽԱՐԲԵՐԴ քսել, Պ. Գրիգոր :

Ծ. Յ.

ՆՈՐ ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ*

Պ ԷՏՈՒԱՐ ՇԻՒՐԷՆԻ

ՌՈՒՍԱՆՔԱ

Ա Ռ Ս Ք Ի արարուածով կ'պարզուին այս զանազան վիճակները պարզ եւ լեցուն տեսարաններու շարքի մը մէջ, որոնց գլխաւորն է Գլարայի եւ Ջէնօ Սթէֆանի յուզիչ հանգիստումը՝ իրենցմէ իւրաքանչիւրը կ'հետեւի իր ճակատաւ գրին՝ Գլարա պիտի ամուսնանայ Ֆէարօի հետ, Ջէնօ պիտի ամուսնանայ Մարթայի հետ, բայց իրենց երկու հոգիներուն միջեւ կ'հանդուցուի խորհրդաւոր եւ եղբրական կապ մը որ նոյնինքն ճակատադէն աւելի զօրաւոր պիտի ըլլայ օր մը։

Երկրորդ արարուածը մեզ կը փոխադրէ Սթրոմվալտի բնակած տունը ուր Սթէֆան եւ Մարթա՝ իրենց ամուսնութենէն յետոյ՝ եկած են բնակիլ ծերունի վնասողործին մահէն վերջը։ Սթէֆան յօրինած է Կեանքի Սեկսօնի մը, ինքնատիպ եւ հրաշքոտ նուագ մը, ծնունդ այն համբոյրին դուր իրեն տուած էր Գլարա Սմիտնովա, մեկնելէ առաջ դէպի տափաստան իր նոր ամուսնոյն՝ Սէրֆ Ֆէարօի հետ։ Այս սեկսօնի պիտի նուագուի Արչիլուքսի պալատին մէջ՝ մեծ պատրաստութեամբ՝ իշխանին եւ նուագասէրներու, ընտիր խմբի մը ներկայութեան։ Այնպէս կ'թուի ուրեմն թէ Սթէֆան եւ Մարթա երջանիկ են։ Բայց այնպէս չէ։ Մարթա իր ամուսնոյն երեսին կ'զարնէ թէ ինք չէ այլեւս իրեն համար այն բարեկամն ու մտերիմն՝ ինչ որ էր երբեմն, զուշակած է նաեւ Սթէֆանի եւ իր միջեւ անտեսանելի կնի՞ծ մը գոյութիւնը։

« Վերջապիսին, կ'զգամ որ նէ կ'անցնի այս պատուհանին առջեւ եւ կ'բթէ այս սենեակին մէջ, կ'տեսնեմ զանի քու սեւեռուն ագնարկներու գ մէջ, քու վայրագ լուծիւններու գ մէջ, երբեմն յանկարծ կ'ենեւ թիկնաթուէ գ, իբր թէ գուռը բացուէր ու կ'երթաս զանի գիմաւորելու։ Երբ կ'ուզեմ շրթունքներս մօտեցնել հրակէզ ճախիդ, մէկը թեւս կը քաշէ։ Երբ գիշերը ուշ տանի կ'աշխատիմ գործիս եւ գուքու նուագ գ կ'գրեմ, անոր ստուերը կ'անցնի մեր մէջէն եւ այս ընշամի ստուերին շուշին տակ կ'գոգունի ընտանեկան կանթեղը զոր ամեն իրիւն կը վառեմ քեզ համար։ »

* Տես քիշ 18, երես 789։

Ի դուր Սթէֆան կ'ջանայ անոր կասկածները փաբատել, ինքն իսկ խռովուած կ'զգայ ինքզինք Ռուսալքայի ուրուա- կանէն: Կ'մեկնի Արշիդուքսի պալատը ուր իրեն կ'սպասէ իր սէնֆօնիի կատարեալ անյաջողութիւնը, վասնզի իր հակա- ռակորդը՝ Սէալէր զիտմամբ սխալ կ'նուագէ իր յօրինած Սէն- ֆօնիի մէկ կտորը: Իսկին ի կտորի Սթէֆան, Արշիդուքսի աչ- քէն կ'իյնայ, եւ երբ տուն կը վերադառնայ իր ծերունի վար- պեան ու իր կինը կ'փորձեն ղենք մխիթարել: Մարթա կ'ա- ռաջարկէ երթալ հանդստանալ լերան վրայ, «հին անտառին մէջ, Ալպեաններու ստորոտը»: Սթէֆան պահ մը կ'հաւանի այս թեւադրութեան, երբ վրայ կ'հասնի իր ժողէյ բարեկամը որուն կ'բանայ իր սրտին դաղանիքը, յայտնելով թէ ի'նչպէս Ռուսալքա թէեւ վեց ամիսէ ի վեր մեկնած՝ օր մը իսկ չէ դադրած իրեն այցելելէ: Ժողէյ խորհուրդ կուտայ իրեն խեղ- զել իր սէրը եւ այրել իր գործը: Սթէֆան թերեւս համակեր- պէր այս խորհուրդին՝ եթէ նոյն պահուն չստանար նստակ մը Գլարա Սմիւնովայի կողմէն որ կ'զբէր իրեն: «Աշխատէ՛, յուսա՛, ստեղծէ՛: Ի տիտիսամիտ՝ ինչպէս կըլլան ամեն նշա- նաւոր զգայնոտ հոգիները, Սթէֆան իսկոյն ետ կ'դառնայ իր որոշումէն եւ չուղեր ընկերանալ Մարթային՝ Ալպեաններու անտառը երթալու համար: Կուզէ առանձին մեկնիլ եւ աղա- տօրէն ստեղծել:

«... Ո՛չ եւ Արշիդուքս, ո՛չ եւ տեր, ո՛չ եւ շղթայ: Այսօր ազա- տութեանս առաջին օրն է: Ծովային ծիծառնի պէս մտածումս կ'ճարէ իմ ջախջախուած գործիս բեկորներուն վրայ: Օսէանի նման կ'լսեմ հիմա կեանքի անհուն սէնֆօնիի զոր կ'հնչէնէ ան իր բիւրաւոր ձայներով: Ըզձանքի երգէն յետոյ, մահուան երգէն յետոյ՝ կ'զգամ որ հօգւոյս մէջ կ'բարձրանայ՝ աշխարհի երգի մը պէս՝ վերակենդանութեան օրհներգը:»

Երբորդ արարուածը տեղի կ'ունենայ Գլարա Սմիւնովայի զղեակին մէջ, այժմ Գլարա Թէտրո՝ ի հարաւային Ռուսիա՝ Գլարա երջանիկ չէ, իր ամուսինը «նեղամիտ բանաւոր մըն է» ինչպէս կանխաւ ըսած էր իրեն Արշիդուքսը: Թուլամորթ ու ծոյլ մարդ մըն է ան որ ո՛չ մին կ'դարձադրէ այն զիւցաղ- նական խոստումներէն որոնցմով չլացուցած էր մեծ արուես- տագիրտուհիին երեւակայութիւնը: Այս Թէտրոն նշմարած է որ թղթակցութիւն մը տեղի կ'ունենայ իր կնոջ եւ Ջէնօ Սթէֆանի միջեւ, եւ այս յարաբերութիւնը՝ գուսանին եւ եր- գահանին միջեւ՝ պարզ քմահաճոյք մը կ'համարի զոր երգմամբ կ'որոշէ խորտակել: Նախ ծածկամտութեամբ, յետոյ կոշտու-

Թեամբ կ'փորձէ նուաճել իր կիներ, սակայն ամեն հնար ի գերեւ կ'եւլէ: Գլարա կ'կատողի մանաւանդ երբ իր մէկ բաւրեկամուհիին միջոցաւ կ'իմանայ ֆէարոյի մեքենայութիւնս ներքեւ եւ իրեն եկած գացած նամակները ձեռք անցնելը ու մարակի հարուած մը տալով անոր հրեսին՝ օձիքը կ'ազատէ անոր ձեռքէն եւ իր գլեակը թողլով կ'իտէ Սթէֆանի մօտ:

Չորրորդ եւ վերջին արարը մեզ կը տանի դարձեալ առաջին արարուածին զարգարուն սրահը, Արշիլուքսին որսորդական վրանին մէջ: Սթէֆան աւարտած է իր Ռուսարլա նուազախաղը զոր մեկամաղձօրէն կ'թղթատէ:

«Ահա աւարտեցաւ Ռուսարլան, իմ երազիս նուազաւոր տառմը, ծնո՛ւնդ անոր սիրոյն երկնային համբոյրին, գրուած սրտի արիւնով: Բայց ի՞նչ է այս ձեռագիրը, մի՞նչ կախարդագիրք մը, անըմբռնելի առեղծուած մը: Ո՛ր Գլարա Սմիւնովա, դո՛ւ միայն պիտի կրնաս հրահրել իմ երազս: Ո՛հ այն ձայնը որ զանգակի մը պէս կ'թրթռայ, որ չթուռքի մը պէս կ'այլէ եւ սուրի մը պէս կ'մխուր, կեանքի այն բոցը որուն մէջ ամեն մետաղ կ'հալի, այն ձայնը որուն առջեւ իմ արուփուն անուրջներս սարսուացին՝ իբր ստեղծագործ լոյսին առջեւ . . . արդեօք այլ եւս բնաւ չպիտի՞ լսեմ զայն:»

Սթէֆան անհամբեր է ժամ առաջ իր իղձը պսակուած տեսնելու: Իր սիրտը կեանքէն աւելի արագ կ'բարախէ. իզուր իր ծերունի վարպետը՝ Հէյլէր՝ անզօր այլ շատ իմաստուն խորհուրդներով կ'փորձէ ետ կեցնել զայն՝ զինք չարչրկող մտային լլկումէն: Սթէֆան կ'պատասխանէ.

«Ձե՞ք հասկնար ուրեմն թէ չեմ կրնար անպիտանացի կնոջ: Անգամ մը միայն տեսայ զինք, բայց իրմով լեցուած է էութիւնս: Իզուր կ'դիտեմ ուրիշ կիները, նէ իր մէջ կ'ամփոփէ բոլոր գեղեցկութիւնները: Իզուր ես ինծի կ'ըսեմ թէ բացակայ է. նէ հոս է, իր ձայնը կ'խռովէ զիս, իր արիւնին խոյանքը կ'զգամ իմ երակներուս մէջ: Իզուր է գիտնալս թէ ուրիշ մը կ'վայելէ զայն, կ'զգամ թէ նէ ինծի կ'վերաբերի՝ ինչ որ ալ ըլլայ: Հեռուէն իր կեանքով ապրեցայ, իր քմահաճոյքները սիրեցի, իր յանցանքներուն ներեցի, իր ուրախութիւնները զառանցեցի, իր ծիծաղներով խնդացի, իր բոլոր արցունքները լացի:»

Հէյլէր կ'փորձէ հասկցնել տարաբաղդ արուեստագէտին թէ որչա՛փ ապերախտ է իր մանկամարդ կնոջ՝ Մարթային հանդէպ, որ չէ դադրած զինք սիրելէ՝ հակառակ չփոխարին-

ուած սիրոյ բոլոր հիասթափումներուն: Սթէֆանը՝ զգայ իր
յանցանքը, կ'փորձէ մխիթարել Մարթան, բայց իր բոլոր ջան-
քը զանի աւելի զայրացնելու, աւելի յուսահատեցնելու մի-
այն կ'ծառայէ: Իդուր Արչիդուքսը անոր ցոյց կուտայ յաղ-
թական հանճարին մեծաշուք ապագան: Սթէֆան ինքզինք
լքուած կարծելով՝ մոլեգին կատաղութեան մը անձնատուր
կ'ըլլայ երբ յանկարծ կ'երեւի Գլարա Սմիոնովա: Նախ չի
կրնար հաւատալ իր երջանկութեան, նուիրական երկկողով
մը կ'պաշարուի անոր առջեւ, ապա տեղի կուտայ, ուժգնօրէն
կ'ըմանայ անոր իր բովանդակ էութիւնը, ա'յնքան ուժգին որ
իւր հիւանդոտ սիրտը կ'ուռի տարփանքէն եւ վերջիվերջոյ կը
պայթի:

... « Ա՛լ ոչ ոք կ'զանգէ զիս, ոչ ոք երկուզ կ'ազգէ ինծի, ոչ
ոք սանձ կ'դնէ ուրախութեանս: Առաջուր պիտի կոխենք ամեն խոչընդոտ,
պիտի յաղթահարենք ամեն գոխեմ ճակատագիրները: Ի՞նչ փոյթ եթէ
ջուրս կս ջրիջրիութեամբ է, քանի որ քեզ ունիմ, քեզ, իմ կենդանի
աւ քու մէջդ կ'ըստեսնեն: Ի՞նչ փոյթ ինձ աշխարհը, քանի որ Գլարա
Սմիոնովան ունիմ, քանի որ իմ պիտի ըլլայ այն: Քեզ միայն, կ'ըսես,
քեզ միայն կ'ուզեմ: »

(Ու կ'նետուի Գլարայի քեւերուն մէջ ու կ'նուաղի անոր
գրկախառնումին ճակ՝ ձեռքը կուրծքին տարած: Գլարա քաղ-
մոցին վրայ կ'սանի Սթէֆանը ուր սա կիցնայ ուժասպառ:)

ԳԼԱՐԱ, անոր առջեւ ծնրաղիւր. — Աստուած իմ, ի նշ ունիս:

(Հեռուն կ'ըսուի Յարութեան երգը զոր երած ջախտւաբը
կ'նուագէ յձին վրայ:)

ՍԹԷՖԱՆ, արմուկին վրայ կրքնած. — Մտիկ ըրէ Յարութեան
երգը, մեղօտիներուն ամենէն վսեմը: Վերջապէս... երկրի երկու ծայրե-
րէն եկող երկու գետերու պէս մեր երկուքին կեանքերը իրարու մէջ կ'գա-
հալի՞ն միակ սահմանքով մը եւ տեղուե՞ր խորութենէն կ'ծայլթէ փր-
փուրի խորձ մը ուր գեղեցկութեան ծիածան մը կ'ճառագայթէ...

ԳԼԱՐԱ. — Սթէֆանս, Սթէֆանս:

ՍԹԷՖԱՆ. — Տո՛ւր, տո՛ւր... Իրաւալքայի համբո՛յրը:

ԳԼԱՐԱ. — Ա՛յ, կեանք պիտի տամ քեզի: »

Չպիտի կրնայ տալ այդ կեանքը: Սթէֆանի սիրտը խոր-
տակուած է այս յանկարծական եւ սաստիկ յուզումներուն
տակ: Կատաղի տեսարան մը տեղի կուենայ իր անշնչացած
մարմնոյն վրայ՝ զինք սիրող երկու կիներու միջեւ: Մարթա
կ'անիծէ Բուսալքան եւ Ձէնօ Սթէֆանի մարմինը տանիլ
կուտայ ամուսնական տունը: Գլարա, Արչիդուքսին հետ ա-

ոանձին մնացած, կ'իտրէի վերջ տալ իր կեանքին: Բայց իշխանը անոր կ'յանձնէ Ռուսալայի ձեռագիրը զոր Սթէֆան իրեն համար գրած եւ իրեն ձօնած էր: Այն ատեն Դլարա անընկճելի կամքով վսեմ որոշում մը կուտայ:

... « Պիտի ապրիմ իր գործին համար: Պիտի ըլլամ այն ինչ որ ինք աւելց որ ըլլամ: Պիտի ըլլամ իր սիրական ձայնը, իր բաղձանքին մարմնացումը, իր հանճարին կենդանի խօսքը...: Կ'աւելմ' պսակուել նուիրական գափնիով որուն դառնահամ բոլոր յամբօրէն կ'մեռցնէ և աստուածները կ'զինովցնէ:

ԱՐՇԻՂԻՔԱՒՍ. — Դժբաղդ պիտի ըլլաք և պիտի տառապիք մինչև ձեր վերջին շունչը:

ԳԼԱՐԱ. — Աւելի՛ լաւ: Որովհետև հիմա կ'ատեմ երջանկութիւնը և կուզեմ տառապիլ: Տառապելով կուզեմ բարձրանալ իտէալ տաճարին աստիճաններուն վրայ՝ ուր իրեն միայն պիտի ըլլամ: Եւ երբ արիւնթաթաւ ախտա ճարակ նետեմ՝ ամբիսին առջև, երբ քրտնայեցց ու հիացումէ դալկահար՝ իրիկուն մը օրհասական իշխամ բեմին վրայ, այն ատեն միայն նորէն պիտի գտնեմ Սիրականիս նոյութեան իր ստեղծագործ համբոյրին ներքև:

Այս խանդավառ վերջաւորութիւնը կուռնենայ զօրեղապէս ինքնատիպ այս թատերախաղը: Պ. Շիւրէ անգամ չմը եւս կը պանծացնէ դիւցապնական Անհատականութիւնը որմէ իսկապէս ներշնչուած է իր Հոգւոյ Թատերգութեան նպատակն է — կ'զրէ տեղ մը — սփոփել հերոսներու մահուան վրայ մեր զգացած վիշտը՝ այն ճշմարտութիւններով որոնց կ'զոհեն անոնք իրենց կեանքը: Ռուսալայն լայնօրէն կ'լեցնէ այս խտէալը: Անիկա մեր առջեւ կ'ապրեցնէ, իրենց վրկայանքներով, իրենց վեհութիւններով եւ ռամիկ կեանքին մէջ իրենց փթթումին եղերական դադանիքով՝ արուեստագէտի երկու մեծ հոգիներ, որոնցմէ մին արդէն լուսաշող պատկերն է Ապաղայ Կնոջ:

Եւ այս աննման հոգեբանական տաւմը ընթերցողին առջեւ կ'պարզուի ամենի, գերանուրբ ոճի մը, ինչպէս եւ ամենէն հազուադէպ տարփանքները երգող նոյնքան վայրագ երաժշտութեան մը մէջէն:

Թարգ. ՎԱՐՍԱՄ

Պ. Արաաշէն Յարութիւնեան ընտադատականի մ'առթիւ հին ու նոր, ծանօթ ու տակաւին ծանօթ անալու կարոտ հայ բանաստեղծները յիշած միջոցին՝ Փանոսեանի նման ժողովրդական ցայտուն բանաստեղծի մ'անունը զանց ըրած ըլլալով՝ Ար. Մաւրոյ մէջ՝ ուր հրատարակուած էր այլ ընտալատական, մեր իրաւացի զարմանքն յայտնեցինք այսպիսի նշանակելի դանցառութեան մը մասին՝ զոր «Արժանիքի ուրացում» անուանեցինք:

Պ. Յարութիւնեան զարմանք կը յայտնէ թէ «Խնչու տճտպարեր ենք», վասն զի կրնայ եղեր «իւր գրական նկատողութիւններն ունեցած ըլլալ այդպէս վարուելու համար»:

Եթէ Մաւրոյացի ընտալատն իրօր ունէր այսպիսի գրական նկատողութիւններ՝ Խնչպէս գտնէ երկտողիւ մը չյայտնէր զանոնք և Խնչպէս կրնայ մեզմէ պահանջել մարդարեական ոգի, երբ Խնչպէս ինք ամենէ աւելի քաջ դիտէ, այլ գերբնական շնորհի ժամանակներն անցած են ա'լ:

Խնչոյն մէջ թիւրիմացութիւն մը կայ, Խնչպէս կ'երեւի, այլ մեր աճապարեղուն չկրնար վերագրուիլ այն, այլ Մաւրոյացի ընտալատն իր բուն միտքն յայտնելու չափազանց դանդաղութիւն:

Այլ միեւնոյն առթիւ **Պ.** Յարութիւնեան Մասիսի խմբագրին ալ դէմ գրելով կ'ըսէ «Տիգրան Արփիարեանը Նուպարեանի բարեկամ մը չէ. կրնանք յիշել Մալխաս - Նուպարեան գրայլէնը, ու անոր մէջ Մասիսի խմբագրին բռնած կողմնակալ ընթացքը: Այլ ահա Տիգրան Արփիարեան կը թուի հաշտուիլ Նուպարեանին հետ, ու կը ձայնակցի անոր» են:

Պ. Յարութիւնեանի գրածը կատարելապէս ճշմարիտ է: **Պ.** Արփիարեան՝ զոր հին բարեկամ մը կը ճանչնայինք մեզ, ի նշուպատ աշխատակցի մ'որ — անցողակի ըսենք — չենք կարծեր թէ մեծ պատիւ մը բերէր Մասիսի Էջերուն, իր ընթերցողներուն ընդհանուր զարմանք՝ եթէ ոչ գայթակղութիւն՝ պատճառելու չափ ահաներև կողմնապահութիւն մը յայտնեց մեզ՝ իր վաղեմի բարեկամին դէմ: Իր այս վշտառիթ ընթացքը և անոր պարագաներն առանց մեր կողմէ հրապարակաւ դիտողութեան մը նիւթ ըլլալու, ինքնաբերաբար դիտուեցաւ թէ՛ Իզմիրի, թէ՛ Օլիւի և թէ՛ նոյն իսկ գա-

ւառներու մէջ՝ ոսկէ նամակներ ստացած ենք այդ մասին: Տարիէ աւելի ժամանակներ անցան, և ահա այդ կողմնուպահութիւնն իր յառաջ բերած խորունկ ապաւորութեամբ տակաւին չմոցուած՝ առաջին պատեհով արձագանք կը գտնէ . . . Մալխարայէն:

Շնորհակալութիւն Պ. Յարութիւնեանի՝ որ մեզ առիթ ընծայեց այս սուղիւս գրել հիմա որ մեր վաղեմի բարեկամ Մասիսի Խմբագրին իր պաղարիւնը գտած է, և կրնայ բռնած ընթացքին վրայ հանդարտ ու անշառ կերպով խորհրդածել:

*
* * *

Քանի որ գրիչը ձեռքերնիս է՝ մեր զգացած բոլոր զրուանքի ու արհամարհանքի հակառակ մեր կողմէ ես խօսիմք վերջապէս սա Բինկիանցի Տէր Վարդան Արսլանեան խեղճուկ բաճանային վրայ՝¹ որ աստուածաբանի, փիլիսոփայի!!! հովեր առած Մանգուսէի մէջ ասպարէզ կը նետուի ախրացուական յախուռն ու լըրճուկ յօլուածներով՝ որոնց համար շշնկոցը չէ զաղրած տակաւին, բանի որ կարգ մը գրիչներ իմաստակութեան ծափ զարնելով՝ արձագանք կուտան անոր և այս կերպով դիրներ ծաղրելի գրից մէջ պնելէ շնոյ վախճար: Մոլեռանդ բաճանային բուն նպատակն է մեր բաղաբալից գիտուն հանգուցեալ Կոստանդեանը ազատաւ ձեռքերովր մրտաւել՝ որու (նոյն խոսքի իրեն կարծեաց հակառակորդ բաղաբալիցներէ վիայուած) ամենամարտը յիշատակին յարգանք մ'ընծայելու հա-

¹ Վերջին առգամ շինելով սիրով կ'հրատարակենք նաև գիշ. դացի քահանային անհերքեր յարձակոշունի դեմ, մեր համակրելի բարեկամ և ներձուռն աշխատակից Մեսրոպ Նոյսարեանի ջախջախիչ պատասխանն, յոշարով որ այդ ասերևոյք ինքզինքն բարեմիտ ներկայել ձգնող Վարդան քահանան, իրեն բաժին բնկած դասն կ'քաղէ և կ'օգոտէի գեր ապագային մէջ աւելի համեստ շինելու և իր երկար մօրոքքի տրամագիծէն վեր սպրդել չաշխատելու, հակառակ պարագային եթէ յամառի իր ժպիտն ու տգիտ ընթացքն շարունակելու, աջ ու անեակ անարգանքներ տեղացնելով, ի խեղիք իւրոս պատառնելու, պիտի ստիպուի՞նք հրատարակել քանի մ'օր յառաջ մեր ստացած մեկ յօդուածն իրազեկ անձի մը կողմէ դրկուած, որոշ մէջ պատկերացած է յիշդի Վարդան քահանայի խնկալան նկարագիրն՝ իբր մարդ, իբր քահանայ, իբր եկեղեցոյ պաշտօնեայ և իբր կրօնի պաշտպան: Ծ. 10.

մար մի միայն զրած էինք Ար. Մաւղոյ Մայիս 1 ամսաթուով հրատարակուած մեր յօդուածը, յօդուած՝ որու նկարագիրն ու նպատակը և ոչ իսկ կրցեր էր հասկնալ զեղջուկ Տէր Վարդանը, այլ արդէն ի՞նչ կը հասկնայ նպատակութենէ զուրկ այդ միջնադարեան խաւարեալ կարգաւորը՝ որ հաւատաքննական խարոյկները վառող թորքուէմատա մը կրնայ հանդիսանալ այսօր Հայոցս մէջ:

Տէր Վարդանը քահանայն իր կորովի մաքսով մեր զրուածքին մէջ հակասութիւն նշմարել կ'երազէ սղորմելի զիտողութեամբ մ'որ իբր ամենագլխաւոր փոռոս կը ծառայէ իրեն, և սրով կը փառաւորուի անգամ: Նա զիտել կուտայ յաղթանակաւ թէ մենք Կոստանդնուսի ընտիր բարոյականն ու սղջախոհ վարքը զոված ատեն՝ ըսեր ենք թէ « ինչպէս Ճշմարտին նոյնպէս և Գեղեցիկին սիրահար » պատուական գիտունն իր սենեկի որմէն կախուած Միլոյի Աստղիկի լուսանկարը մեզ նստիրած էր իբր յիշատակ անգամ մը Եւրոպա փոխադրուած ատեն: Արդ, սղսրմելի Բինկեանցիին զատողութեամբ Միլոյի Աստղիկն իր սենեակին մէջ աչքին տակն ունեցող Կոստանդնուսը՝ որ անկրօն ալ էր, կրնա՞ր երբէք առաքինի ու սղջախոհ անձ մ'ըլլալ ինչպէս մենք կը հռչակէինք՝ իր խելքովը հակասութեան մէջ լնջալով: Կ'երևի թէ խռակակն գեղեցիկը զեղարուեստի ճաշակէ իսպառ անմասն այդ զեղջուկ քահանային սրբան սուրբ այնքան թանձր երևակայութեան վրայ ցփ տպաւորութիւն մը յառաջ բերելու առակ է միայն: Արուեստի հրաշալիք մը հիացում և հագեկան զմայլանք առթելու տեղ՝ զայնակողանք միայն կ'ազդէ անոր սրտի մաքուր զգայութեանց:

Միլոյի Աստղիկան հրաշալի արձանը որ 1820 ին ֆրանսացի նաւագնեքէ գտնուած է Միլօ կղզւոյն մէջ, իբր ֆրանսական տէրութեան թանկագին ինչք փառաւորապէս կը զարդարէ այսօր Լուվրի՝ պատկերի, քանդակի և հնութեանց այդ առաջնակարգ մուսէնը: Այդ անդրիին մէկ թիւը զմարդգարար կոտրած ըլլալով՝ մեծ արուեստադէսներու և պատկառելի հնախօսներու միջև ոչստուռ տարիէ ճետէ լուրջ վիճարանութեան նիւթ եղած է թէ ի՞նչ վրիք կրնար ունեցած ըլլալ Բինկեանցի տէրաւորի բարբարոս նոյնութեանն նշաւակ հնադիրտական այդ հիասքանչ առարկային կորսուած թիւը՝ զոր վերականգնելու համար եղած բազմաթիւ ճիգերը վերջնական ելքի մը չեն յանգած տակաւին: Այդ եղական հրաշակերտին անթիւ անհամար օրինակները՝ իբր սքանչանայ չնաշխարհիկ առարկայ՝ քանզակեալ կամ լուսանկարեալ՝ ցրուած կը գտնուին ի սփիւռս աշխարհի: Ֆրանսացի ազգն իրաւամբ հպարտ զեղարուեստական այդ հրաշարուեստ գլուխ գործոցի ստացումով՝ որ և է զնով մը չպիտի

Հաւանէր ձեռքէ Հանել զայն՝ որու լոկ երևոյթը զայթակղութիւն կը պատճառէ։ Ասդոման իմաստունի լոյրը գրուածներն առանց զայթակղութեան կարգացող սուտ կրօնաւէրին և անոր նմաններուն . . . : Ի՞նչպէս չյիշենք Մովսէսի կեղծաւոր փարիսեցիութեան անմահ մէկ ախպարը՝ Թարթիւֆը՝ որ կը պատրուէր նաժիշտի մը հոլանի ուտելէն՝ երբ միւս կողմէ յանուն Աստուծոյ՝ զոր կը յեղյեղէր անպակաս, ամէն շարիք կը գործէր անխղճօրէն՝ զինք բարեփոխարար հիւրասիրող պարկեշտ ընտանիքի մը կործանելու և անոր ամուսնական առագաստն իսկ սլզծելու հետամուտ ¹ :

Եթէ օտարակէց կարգային Միլոյի հրաշակերտի մասին Տէր Վարդանի և լրեն գաղափարակիցներու գրածները պարզապէս խուս-զուս ժողովուրդի մը սլախի ճանչնային զմեզ ու լաւ մ'ալ պիտի ծիծաղէին մեր վրայ :

Մտեառնոյ քահանան՝ Յիսուսի հեղու բարի աշակերտ՝ իր կրօնին ծառայած ըլլալ կը կարծէ փոխանակ՝ փառանք ու յորդորական քաղցր լեզու մը գործածելու՝ նախաւորներ, հայհոյ յանքներ պոթթկալով Կոստանդնուսի և զայն իրաւամբ յարգողայ զէմ, յանչապն գրադարութեան մ'առջև իսկ կանկ չառնելով։ Նա չամչնալ և կը ժպրհի հրաւարակել ի լուր աշխարհի թէ Յ. Գուրգէն էֆ. Աթէնք և Իզմիր ուղեորութենէ վերադարձին, տեսէ՛ք անխիղճ զրպարախն ի՞նչպէս ալ կը մաշնաւորէ բանը՝ զայն հաւատալի ընծայելու համար, Գուրգէն էֆէնտի, կ'ըսենք, հաւատսեր է զինք թէ Գալուստ Կոստանդիան խաղամու մ'է եղեր, «խուժար կը խաղայ» եղեր բուն բռները գործածելով։ Կոստանդիան խաղամու՛ր, այլ Իզմիրցի յարգելի գիտունն խաղաքարտ ձեռքն առած անգամ չէր իր յիսուն և հինգամեայ կենաց շրջանին մէջ։ Այն Յիսուսի պաշտօնեայ մալեռանոյ զրպարտիչ՝ խալսառակուած Պապե-

¹ Կեղեւոր եկեղեցականն ուրիշ յօդուածի մը մէջ Մաւելեաբերի հայ քահանայ Տէր Թորոն Չաղայեցիի մասին՝ որոշ պաշտօնին ջերմ քիկնածու կ'երևի, կը գրէ այնպիսի բաներ՝ որք ձշյիւ կը յիշեցնեն մեզ Աւետարանի փարիսեցիին՝ որ տաճարին մէջ փառք կուտար Աստուծոյ իր քովը աղօթող մարաստորին չնմանելուն համար։ Երէ այդ մոլեռանոյ կարգաւորը երբեք հասնի նպատակին՝ հայ եկեղեցականութեան պատուարեր ի՞նչ գեղեցիկ տիպար մը պիտի եերկայացնէ անգղիական ազատախոն կղերին սաջն՝ որոշ կատարեալ հակապատկեր մը պիտի հանդիսանայ։ Որոշներ քի այդ ամօրը խնայուի ազգին . . . :

լի աշակերտ, ա՞յդպէս ուրեմն կը ծառայես Նազովրեցւոյն կրօնին։ Այլ Յիսուսի չհաւատացող տնկրօն Կոստանդեան ո՛չ նախատած, ոչ հայհոյած և ոչ զրպարտած է երբեք իր կեանքի մէջ, ինչ որ անգամ մը ևս, լաւ իմացի՛ր զայս, վճռաբար կը հաստատէ թէ մարութ բարոյականը կրօնքէ չբխիր միայն . . . :

Գուն պարկեշտ եկեղեցական, - կը զրպարտես Կոստանդեանը իբր խաղաժու, կը զրպարտես Գուրգէն Էֆէնտին իբր քեզ տրուած այդ տեղեկութեան հեղինակ։ Այլ չմտածեցի՞ր, թէ Գուրգէն Էֆէնտի կենդանի է ու կարող՝ քու պոչաւոր ստուծիւնդ խալտառակի։ Եւ ահա նա Սուրճանգակի 1095 թուով անշուր զրպարտութեանդ համերաշխութիւնը բացէ ի բաց մերձիկէ զատ՝ տե՛ս թէ ի՞նչ կը խօսի Կոստանդեանի նկատմամբ՝ որու քարոյական արժանիքն ի վեր հանած ըլլալու համա՛ր միայն՝ զիս ևս անարգած էիր կոշտաբար։ « Ես ճանչցած եմ զան իր « Մէրոսի վրայ » անուն հոգեւոր գործէն, և յարգանք միայն տուած եմ իր անձին, ու յետ մահուան իր յիշատակին նկատմամբ։ » Կը լսե՞ս, Բինկեանցի մոլեռանդ քահանայ, ահա՛ թէ Կոստանդեանի վրայ ի՞նչ կարծիք և համարում ունի այն անձը՝ որու կարծեցեալ վկայութեան վրայ կ'ընծա՞ծ՝ զու Յիսուսի աշակերտ՝ վտարէն մրտաւել ելիւր էիր քեզմէ տարբեր կերպով խորհող արդար մը՝ առաքելնի մ'որու բարոյական չնաշխարհիկ յատկութիւններէն և ոչ մէկը կը տեսնենք քու վրայ։

Եւ ըսէ՛ մեզ, ա՛՛ սո՛ւա՛ քրիստոնեայ, զու Աստուծոյ ահարկու գատաստանէ՞ն ալ չես վախնար ուրեմն, գատաստան՝ որով հաւատացեալները կը զարհուրեցնես, և որու սակայն չես հաւատարբնաւ, ինչպէս յայտնի կ'երեւի։

Պ. Յարութիւնեան կը հրաւիրէր զձեզ « անուանելու ինչ անբարոյականութիւն որ գործուած է յանուն գիտութեան »։ Ես ալ իմ մասին կը հրաւիրեմ զձեզ՝ պատմութիւն ի ձեռին ապացուցանել թէ կրօնքը խաթարողը՝ տկարացնողը և անկրօնութիւնն աշխարհի վրայ տեւեցնողը գիտուններն եղած են և ոչ թէ կզերը՝ որ Յիսուսի իսէական կրօնն իրեն շահուց գործածել ուզելով ու անոր համետ նկարագրին խալառ հակառակ փառամալ ձգտումներով թանձրացուցած, այլանդակած է զայն, ի սկզբանէ անտի դժուրութեան և հետի որում ցանցած է իրարու հետ իւր եղբայր ապրելու սահմանուած համադրան յողովուրդներու մէջ, պառակտած՝ իրար դէմ զինած է զանոնք, անբարոյութեան բիւր օրինակներ տուած, քեզ նման հայհոյած, նզոված, Հաւատաքննութեան խարոյկներ փռած՝ և Քրիստոսի անունը ու մարութ կրօնը փոխանակ բարձրացնելու, մոլեռանդաբար վատնգած է և մերթ ծաղրելի իսկ վարձուցած տա-

րակրօններու առջև: Կը կարծե՞ս, կը յուսա՞ս, Յիսուսի սուտ պաշտօնեայ, որ քրիստոնէութեան հիմնադիրն եթէ արօթ աշխարհ իջնէր՝ պիտի ճանչնար իր հաստատած կրօնը և բեզի պէս թշնամանողներ, զրպարտողներ, հայհոյողները պիտի ընդունէր իբր զինք ներկայացնող պաշտօնեաներ: Նա մարտի ի ձեռին պիտի վնտէր բեզ նման կրօնքի վաճառականներ, ինչպէս՝ Աւետարանի պատմածին համեմատ կը վնտէր սաճարի վաճառականները: Բացառութիւններ կազմող տուրքին և կեղեցականք զմբողջաբար ափսոսիքիչ են թէ՛ հին և թէ՛ նոր ժամանակներու մէջ՝ որ չեն կրցած բեզ նման բիրաւոր անարժաններու հասուցած ահագին շարիքներն ու զայլթակղութիւնները վարժանել:

* * *

Աւելորդ կը համարինք մեր կողմէ մի առ մի ձաղկել տխրահալակ հերթին բոլոր անհեթեթ, անտեղի, ալլանդակ, անիմաստ, անկապ, անարամարան և անկողիկ խօսքերը՝ որք կը ժայթքին իր զեղջուկի լղբնուկ զրիչէն՝ և որք ipso facto կը խոյտառակեն զանի: Միամիտ աւերաբեր որ խորհողի, փիլիսոփայի յաւակնութիւններ կը պարզէ, յայտնապէս կ'երևի թէ և ոչ իսկ մէկը կարգացած է այն մեծանուն խորհողներու՝ որոնց իմաստակօրէն անունները կուտայ: Իր բոլոր կարգացածը՝ ինչպէս յայտնի կերևի՝ կ'զերի և շահամուկ կ'երամիաներու կողմէ եղած հրատարակութիւններ են միայն՝ որոնց իմաստակ և խարդախ փաստերը և մերթ՝ իրենին նման զրպարտիչ սուտ վիպալթիւնները (ի մեծ փառս Աստուծոյ, և քանզի նոյառակը կ'արդարացնէ ամէն միջոց) կը կազմեն բոլոր հիմը իրմէ շարադրուած այն ողիտական յօդուածներուն՝ որոնք կրօնական նկարագիր կամ ձգտում ունեցող թերթերու հաւանութեան զիւրին բուէները կրցան ստանալ միայն՝ առանց իրենց խեղճուկ ու հայհոյող հեղինակը ընդհանուր խայտառակութենէ փրկել կարենալու:

ՄՏԱԾԻՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Ա Ե Ա

ԱՐԻՈՒՆ ու համակրելի է Լէա: Քնքուշ մարմնապէս, ձուածեւ գէմքով, սպիտակ սնդուսի վէտվէքող մորթով մը, որ առաւօտեան ցօղի կաթիլներուն ճնշման տակ՝ տփգոյն վարդի մը մեղամաղձիկ գլխահակումին տպաւորութիւնը կը թողու:

Շիկնոտ, չափէն աւելի ամօթխած, վերալաց արտեւաննեւրու տակ նէ կ'փորձէ նոյն իսկ սքօղել իր արտայայտիչ մութ երկնագոյն պայծառ աջերն, յառելով զանոնք վար կամ ուղիղ կէտի մը վրայ, ցոլացնելով համեստուկ ժպիտ մը որ նէրա խիստ դժայտուն ու փափկիկ սրտէն կարծես դասալիք կ'լինի թրթալու համար նէրա աղնիւ դիմադծերուն վրայ, տաք աւ դապատանքով մը դրոշմուած համրոյրի մը վարդագոյն կարմրութիւնը տալով Լէայի գէմքին:

Բարեկամներու հաղուազիւտ ու ցանցառ ծանօթութեանց մէջ, Լէա ունի իր սահմանափակ թիւով բարեկամուհիներն, որոց մէջ կ'բացուին իր լեզուն կաշկանդող ու կապտող թեւերն եւ ճլվլուն հանգամանք մը կ'ստանան իր այն խօսքերն ու նախադասութիւններն, որոց առհասարակ ունկնդիր լինիլ չէ վիճակուած պարզ մահկանացուի մը:

Լէայի բոլորովին անծանօթ մը, թերեւ խստիւ քննադատէր զնէ, իբր անսիրտ էակ մը եւ նկատէր զնէ իր անհոգի մեղաւորուհի մը, բայց չէ՛, Լէա սիրտ մը կ'կրէ իր փափկիկ լանջիկին տակ եւ հակառակ զայն պարունակող փոքրիկ շրջափակին, խիստ մեծ են անոր մէջ ծրարող սրտին տրուփումներն, եւ չափազանց զգայուն այդ տրուփումներէն արտայայտուած ցայտուն բոցն, որ կ'լափլիզէ երբեմն Լէայի միտքն, նէրա արդէն ի ծնէ մեղամաղձիկ բնաւորութեան վրայ մութ ու խիտ քօղ մը գոգցես տարածելով:

Լէա իր անխօսուկ նկարագրին եւ իր երակներու մէջ կաթկթող արեան բերմամբ, ոչ միայն դիտող, ոչ միայն զննող այլ եւ ուղիղ դատողութեամբ օփտեալ միտք մ'ունի, պարզապէս ձիւք մը՝ որ գծադրաբար կ'վերապահէ իրեն եւ յանդուգն համարձակախօսութեամբ՝ երկրորդէ մը՝ զայն իրեն դիտել տրուած պահուն, կ'տրորէ ու կ'ծրարէ նէ սրտին աւմենէ թագուն ու անթափանց խորշին մէջ:

Լէա ոչ միայն մերթ կ'սթափի իր երազուն մշտատեւ տխրամած վիճակէն՝ դաշնակի ստեղներու սարսաղզեցիկ ու թունդ ներդաշնակութենէն, այլ նաեւ կ'թօփափէ իր յարաձուն մտահոգ վիճակն՝ տան հաւքտուքին, խոհանոցի վերին հսկողութեան եւ խաղաղիկ ու մաքուր առանիի մը ճաշակաւոր ու կոկիկ կարգադրութեամբ:

Եւ ո՞վ պիտի կրնայ արդեօք բանալ Լէաի սրտին մէջ ծորող անհուն զեղեցկութեանց եւ անթեղեալ շնորհաց դանձեւն, ո՞ր մահկանացուն պիտի կրնայ կռահել ու զանազանել թէ Լէա զգայուն սրտի մը, անթառամ հոգիի մը հետ կ'կրէ նաեւ աղնիւ ու համակերպող բնաւորութիւն մը, ժամանակիս անհրաժեշտ պահանջումն, եւ եթէ Լէաի կարկառող ձեռք մը, նէրա նուիրուելու պատրաստակամ սիրտ մը կ'թոտի նէրա առջեւ, Լէա պիտի կրնա՞յ գէթ վայելի մը վանել զինք կաշկանդող ամօթխած ու անհամարձակ աներեւոյթ թեղերն, ընդունելու համար կեանքի պայմաններէ էականն . . . : Ի՞նչ, եթէ կրնն լինին անթափանց ասեղծուած մը չլինէր, շատ զիւրին է պիտի ըսէին այդ հարցման լուծումը գտնել . . . :

ՅԱԼԻԱ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ — ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

Գործ. Կ. Ս. ԹՈՒԽՄԱՆԵԱՆԻ

Իզմիր Տպագր. Մամուրեան 1902

Ո՞րքա՞նք իրա՞նք որուն վրայ կարճ գրախօսական մը գրել մտադրած ենք, առանձին իր կարեւորութիւնն ունի ոչ միայն իրր գրիթէ մասնագիտական դործ մը — թէեւ յարգելի հեղինակը այդ յատկանութիւնը չունենալու ազնուութիւնը պարզած է անկիզձօրէն — , այլ նաեւ իրր այնպիսի երկասիրութիւն մը որ կ'ձգտի մեր մէջ դեռ անմշակ մնացած ուսման ճիւղ մը զարգացնելու:

Ճշմարիտ է թէ առեւտրական կամ անտեսական գիտութիւնները այն յողովուրդներուն մէջ մեծ միւսմ ուտացած են սրտնք կրցած են ահազին գրամագլուխներ յատկացնել վաճառականական գործառնութեանց:

Ի հարկէ, աղքատ ժողովուրդներ կամ այնպիսի ազգեր որոնք նիւթական կամ բարոյական պայմաններու բերմամբ ի վիճակի չեն առևտրական ընդարձակ զործերու ձեռնամուխ ըլլալ, յատկօրէն գաղափար չեն կրնար ունենալ թէ ի՞նչ է առևտրական գիտութիւնը, ի՞նչ է անոր դերը վաճառականութեան մէջ, ի՞նչ է անտեսական աշխարհն ու անոր օրէնքները և հեռուոր աշխարհներու մէջ պատահած առևտրական վրդովումներ ի՞նչ յորձանքներ կրնան բերել իրեց խաղաղիկ կեանքին:

Այնպիսի դարու մը մէջ երբ դրականն ու դրամականը՝ իրարու համասեռ գոյութիւններ դարձած են և նոյն իսկ դիւանագիտական հաշիւներ խիստ յաճախ անտեսականին հետ կ'ըզուգընթանան, և ասկէ զատ մեր ցեղն ալ տակաւ ուսած է ըմբռնել առևտրական կեանքի բուն սղին ու պահանջումները, արժան էր որ անտեսական ու առևտրական աշխարհը և անոր օրէնքները պարզող հրատարակութիւններ գային լեցնել այն պարտալը զոր կ'ընդունէր առևտրական կեանքի հին ըմբռնման քայքայումը:

Այս մտածուածով ուրեմն, Տիւզէնճեան և Չէօմէքճեան էֆէնտիներու հետ Թուրքմանեան էֆ. ալ կ'արժանանայ սչ միայն մեր ջերմագին շնորհատուրութեանց այլ նաեւ ամէն անոնց որոնք անկեղծ համակրութեամբ կ'փափաքին այլ կարգի հրատարակութեանց:

Թուրքմանեան էֆ. ի հեղինակութիւնը, իր «Առևտրական — Տնտեսական աշխարհ» աղբուր անունով՝ կ'ընդլիարայ 350 էջերէ: Առաջին մասերը՝ իբրեւ նախաշաւիղ՝ նուիրում են աշխարհի հինգ մասերուն ընական զիրքին նկարագրութեանց, բազմամարդութեանց, առևտրական մեծ ճամբաներու հին և արդի ուղղութեանց, նաւարկութեան մեծ դիժերու, հեռագրութեւնքու և ընդծովեայ պարաննելու: Շատ սիրուն դտայ Արեւելեան ընդծովեայ պարաննելք վերնագրով զուարճախառն նկարագրութիւնը (էջ 22):

Յետոյ մասնաւոր ծրագրի մը վրայ աշխարհի իւրաքանչիւր մեծ ու փոքր երկիրները կ'մենագրուին իրենց երկրագործական, բուսական և հանքային ճարտարութիւններով, անասնաբուծութեամբ, պերճանքի ճարտարութեամբ, փսխադրութեանց եղանակներով ու ճամբաներով, ներածութեամբ և արտածութեամբ, գաղթականութեանց տարածութեամբ ու առևտրով, զլխաւոր ներքին քաղաքներու և նաւահանգիստներու վաճառականութեամբ, վարկային հաստատութիւններով, չափի, կշռի և դրամի դրութեամբ:

Խիստ սնահատելի են շատ տեղեր դրում այն բազմադասական ցուցակները որոնք կ'հայեկիացնեն մեծ երկիրներու երկրագործական, հարտարական, հանքային ևն. աշտադրութիւնները:

Անաչառ բնադատութիւնը մեր վրայ պարտք կ'ընէ սակաւն մասնանշելու ինչ ինչ թերութիւններ սրտնը սպրկած են տեղ տեղ:

Նախ լեզուական անճշտութիւնները: Աշխարհաբարի մէջ, այն ալ աաշխարհադրութեան մը համար, ներքի չեն յաակացուցի և ածականի յետադրութիւնները: Բացառութիւնները անհրաժեշտ պարագաներու և ինչ ինչ գրուածներու մէջ կրնան արածուիլ:

Այսպէս. «մեծագոյն հրաշարակը առնուաւրի» (6). «միջնաբաղաքները առաջնակարգ՝ Անզլիոյ ձեռքը» (9): Նոյնպէս. «Այն ասան պիտի տան իրենց իրական արդիւնքը Երրաթի և Տիգրիսի հովիտները» (16) ենթական պէտք էր առջև դրուիլ. «Սեղանաւորներու տները» (72). փոխ. տանները:

Անճշտութիւն կայ նաև 24 էջի առջի տպերուն մէջ: Անուշադրութեամբ սխալ թարգմանուած կ'դանենք հաշուաւորում (18) բառը հանդէպ քր. comptoir բառին, հաշուաւորում աւելի յարմար բռն էր:

Երկրորդ՝ էջ 7. Անկարիսը էր Մալթայի՝ ճիւղալթմարի ևն. բնակչութեան խտութիւնը նշանակել. մինչդեռ աւելի անհրաժեշտ էր եւրոպական ուրիշ մեծ երկիրներու բաղդատական բազմամարդութիւնը գնել: Նոյնպէս սխալ է թուրք Զմիւռնիոյ արտադրութիւն նկատել այնպիսի էջի մը մէջ ուր Ասիական Թուրքիոյ իւրաքանչիւր զլիաւոր բաղաքներու արտադրութեանց վրայ կ'իտուտի: Պէտք չէր Մանիսան մոռցուի իբր մանուշաւ արտադրող բաղաք: Ասիէ զոտ, Ասիական Թուրքիոյ իբր առաջին նաւահանդիւս Զմիւռնիոյ նկատմամբ քիչ մ'աւելի բնաշխարհ տեղեկութիւններ հարկ էր հաղորդել, օգտուելով Իզմիրի Առեւտրական սեռեկին Commerce de Smyrne անուն հրատարակութենէն:

Նոյնպէս չի կրցանք հասկնալ թէ չինացի գործաւորը՝ իբրև մրցակից եւրոպացի գործաւորին, ի՞նչ կերպով կրցեր է աւելման ու թշուառութեան պատճառ մ'ըլլալ (8):

Մեր այս փոքրիկ գիտադրութիւնները երբէք չեն կրնար ստուերած բերել զբքին բնագիտութիւնը արժէքին վրայ, և արդէն մեր յօդուածը զբախտական մ'ըլլալէ աւելի, նպատակ ունի համառոտակի ծանօթացնել շալն մեր հասարակութեան սրտն ամեն գտակարգի անհասանքը առհասարակ կրնան օգտուիլ անկէ:

Առեւտրական մասնաշխարհութեան հմուտ անձ մը միայն կրնայ մանրամասն բնութեանէ մ'անցնել բոլոր վիճակալրութիւնները և որչա՛ն անոնց ճշտութեան չափը: Մենք կ'մաղթենք որ հետզհետէ շատնան այս կարգի հրատարակութիւններ:

“ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՄՈՒՐԻ ՄՆԱՅԻ . . .”

ՔՐԻՑԱՆ ԹԷՄԻՆ

Ի՞նչ չէ, շիտակը չէ, աղսոր բան չէ, զգուեցայ ալ, աս տարիքին մէջ ամուրի . . . բո՛ւհ, ե՛րբ ալ անցան տարիները, յիշո՞ւն հատ . . . և իմ ծնիլս այսօրուան պէս միտքս է, օհ, չէ, անտանելի է աս կեանքը, սենեակ մը ունենալ անոր մէջ ապրիլ միս մինակ, պատիւ է, պատիւ, բնականօրէն ալ արուհին պաղ-զաւակ պառաւուկ մը, ճիւղալ մը . . . այնչափ աղեղ որ, զղոյշ հա՛, երեսը մէկէն ի մէկ նայիլը խոհեմութիւն չէ . . . վարժութիւն պէտք է նախ, profil էս սկսելով կամաց կամաց մինչև որ երեսը ամբողջ տեսնես . . . Թերևս, եթէ ոտամաքսդ զօրաւոր կազմութիւն ունի ազատիս և աստանկ փորձանք մը շուրջդ, ա՛յրէ . . . : Ի՛նչ երանութիւն :

Բերանը պազնեմ այն անգլիացիին որ ըսեր է such is life without a wife . . .

Ինչո՞ւ ամուրի մնայի . . . ինչո՞ւ :

Եթէ պատմեմ ձեզի բաշածներս, ծովի աւազներուն չափ անթիւ են, պատմեմ թէ չի պատմեմ . . . բայց պիտի սոսկաք, պիտի սարտափիք այնչափ որ . . . կը վախնամ մանաւանդ երիտասարդները օրիորդներուն վրայ պիտի յարձակին ու . . . Սրբ. Ստեփաննոս եկեղեցին ուղղութեամբ պիտի . . . ասանկ բաներու պատճառ չեմ ըլլար . . . յետոյ մայրերը, ինչ կրօնք, իրենց զոհարդատեանքը վրայ առն . . . ամենը մէկ վրաս պիտի թափին ու իմ զոյգ մը աչքերս պիտի հանեն . . . վերջը կայր պիտի մնամ, զոյգէ այսպէսով աւելի երջանիկ կ'ըլլամ, ճիւղալին պառաւուկը տեսնելէ կապտում . . . բայց չէ, զեղանի աղջիկները տեսնելէ ալ կը զրկուիմ, դորձիտ չի գար :

Գայթակեցուցիչ բաները ինծի կը պահեմ, չեմ ալ զիմանար կոր, բիշ մը սանկ գնալ, քանի մը կտոր բան դուրս տալ պէտք եմ որպէս զի պահչկիմ . . . արդէն ես զո՞վ ունիմ ձեզմէ զատ . . . :

Առջի զիշեր ցաւ մը, կուրծքի ցաւ մը բռնեց, ախպիտի ցաւ մը որ քնդ կալու ձայն կը շնորհէ, կը շնորհէ նաև ուզես չուզես պոռալու յատկութիւն մը, և ալ կ'սկսի մեղեդին . . . :

— Օ՛խ, աման, ինչ կ'ըլլիմ կոր . . . հասիք . . . օ՛խ . . . ա՛խ . . . աման, աման :

Անկողնէս կը նետուիմ, որո՞ւ դիմեմ, մարդ չկայ, գեղ չկայ, դարման չկայ, «ամա՛ն» քօնեաք մը ո՞ր դռնելու է . . . կը փրնտանեմ, ի դո՞ւր . . . :

Հոս, հոն գիշերագգեստալս շոշորդի պէս կը շրջիմ, շէշ մը սեղանին վրայ, շիշ մը կը նշմարեմ ու ձեռքս կ'առնեմ զայն խկոյն . . . ու հազիւ շրթունքներուս կը մօտեցնեմ, պիտեբուս ներկն էր . . . բո՛ւֆ . . . :

Ինչ ընեմ . . . գեղ չկայ . . . դարման . . .

— Կը մեռնիմ կոր . . . :

Լուծիւնը կարծես «ստակէ՛» կը սլոտայ երեսիս: Մէյմալ, աս էր պակաս, սենեկին դուրսէն սրտպաշու ձայներ տկոնջու կը հասնին, խռփօծ պառատուն է որ պըր պըր կը մուտայ:

— Ո՛ւֆ աս մարդին այ բաղրաբոն, ուհաթ ձգած չունի բի բնանաս:

Յաւէ, ալբէ, տանջուէ, մահուան պաշտօնեաներուն հետ հաղորդակցութեան մօտիւ, ու ասոնց հետ մէկտեղ լսէ որ «ուֆ» ըսեն, «բուֆ» ըսեն, «բաղրաբոն» ըսեն, լսեն վերջապէս ըսեն, . . . աս քեզի հանդարտեցուցիչ գեղեր . . . և դեռ կան մարդիկ որոնք դժուրը ուրիշ տեղէ՛կը փնտռեն, տպէանե՛րը:

Օ՛հ մինչդեռ եթէ կին մը ունենայի, ա՛խ եթէ կին մը ունենայի . . . կին մը գեղանի՞. . . փամփիլիկ կին մը . . . շուշանի պէս անմեղ, վարդի պէս աղուտ, մանիշակի պէս բաղրաբոյր, լոխումի պէս անուշ, սիրամարդի պէս շնորհալի, եթէ ունենայի աստիկ կին մը ցաւած միջոցիս ինչե՛ր չպիտի բնէր, բոլս պիտի դար, — հոգիս, պիտի ըսէր ինձի, ինչ բերեմ, քօնեաք մը կուղեմ, իմին մէկ հասիկս, լիմենատա մը պատրաստեմ պեքաֆիկս, սրբրդօ ափսինօով շփեմ . . . անհոգ եղիր խուշ . . . կանցնի . . . համբերէ:

Հազար գեղադիւրէ աւելի կ'արժեն սա անուշ խօսքերը:

Ու պիտի շփէր, քօնեաք պիտի բերէր և եթէ տակաւին չանցնէր . . . :

— Արդեօք համբոյր մը տարբերութիւն կ'ըն՞է, պիտի հարցնէր իմ հրեշտակ կինս:

— Դուն գիտես . . . պիտի բռնէի իր խելքը գլուխը մարդ համբոյրին «չէ» չըսելով:

Յաւ մաւ չի մնար անկէ յետոյ, փորձառուներէ լսած եմ թէ կնոջ մը համբոյրը ամենէն տղու գեղն է . . . անանկ չէ՞, կենցաղապէս Բրիզանթեմ:

Ծխելու մպի մըն եմ և ատենօք պոօնշիթը կուրծքիս տակ բոյն դրած բլլալուն,

— Իհիւ, իհիւ, իհիւ, ըհը, ըհը, ըհը, իհ. . . իհ. . . կը
հազամ տոտոռները, անանկ հազ մը սրու բռնած միջոցին աչքերս
գուրս կը անկախն, կասկարմիր կը կարծիւ ու եթէ մինչև այսօր
չեմ ճաթած մարմնոյս առնչականութեան կը պարտիւմ կեանքս,
Աստուած վկայ:

Ահա՛ ճիշտ ալլ ահոնի տանջանքներու մէջ պառաւուկը —
տոտաւան toilette-ովը երեակայեցէք — hors concours մահմուտու
թիւն մը զէմբէն վրայ . . . զթիւն աակէն խօսքեր մը թափթիկէն,
մրմալէն, կը մօնէ ննջասնեակս ու սուրճ մը կուտայ ինձ կոշտ
ձեռով, մինչ հս կաթի մը պէտք ունիւմ կոկորդս, ա՛չքերս, աղիք-
ներս մօտալուտ կործանումէ մը փրկելու համար:

Որչա՞րի դրազղ եմ՝ կին չունենալովս, կարծէք թէ կէս մարդ
եմ, կէս . . .

Եւ արդէն չէ՞ որ կնոջ համար ըսուած է « Un être qui, uni
à l'homme, fait un complet ».

Ճշմարիտ խօսք է առ:

Ան, ա՛ր էր որ կին մ'ունենայի, կին մը սակայն՝ մեղրի պէս
համեղ, նուրբ զեղեցիկութիւնով մը, բլլար դարնան պէս ծիծաղկատ,
բանարեակի պէս ճուրջուն, ու երբ տեսնէր թէ կը շարժարուիւմ
որքա՞ն պիտի արգահատէր ու,

— Ի՛հ՝ հազար սիրելիս, պիտի հեկեկար, սիրտս կը պատրի,
ամեն անգամ որ հազդ կը լսեմ, զթա՛ զիս թաթուլ (այս է ա-
նունս) բրօք մը շինեմ խմէ . . . պիտի աւելցնէր:

Ու իր նուրբ ու բաժակի ձեռքերով պիտի շինէր բրօքը ու երբ
անկողնոյս մօտ բերեր զայն,

— Խմէ՛ պաշտելիս, խմէ որ հանգարախ, պիտի գեղեցեղէր:

— Օհ,՝ միտի հրեշտակս, միտի աղուսը Բուրուլս, (պիտի
ուզէի որ անունը Բուրուլս ըլլար, իմս ալ թաթուլ, Բուրուլս ու թա-
թուլ Schubert sérénade ին պէս ներշնչակ) հա՛յա՛ն Բուրուլս
նախ դուն խմէ . . . ա՛ռ ուժգ.մը, թող բո՛ւ շաքար շրթունքներդ
ալ աւելի բաղքրացնեն բրօքս:

Իր նմանչիկ թաթիկներով շինած բրօքին մէջ պիտի թաթիկեր իր
սիրարձարձ շրթունքները և պիտի հրամցնէր իր կրծելուք ձեռքերովը
— խմէ՛ պաշտելիս, լսելով իր գաշնակ ձայնովը. . . :

Խմե՛լ. . . ու անկէ հտըը չի բուժուիլ տակաւին, լըբութիւն
պիտի ըլլար պարզապէս:

Ա՛յն ի՞նչու չունենայի տաւանկ կին մը, խա՛ւալ կին, քանի որ
նոյնիսկ Նաբօլէոն առաջին, որ վաճօղի հասով սնած մարդ մ'էր,
կնոջ մը հօտը առնելուն պէս ըսաւ.

— « La femme est la poésie de Dieu »

Համամիտ եմ Նարոզեօնին, բայց կը զուշակեմ որ այս պահուսն հեր զէմբերուն վրայ բոժիժողներ կը գծազրուին, ի՞նչու :

— Ուշ արթնցեր ես, կը մըման արդեօք ձեզմէ շատեր :

Հաւատացէ՛ք որ ուշ չեմ արթնցած, կ'երգնում իմ ամենէն նուիրական երիտասարդութեանս վրայ — յիսուն եմ ամա, թարմ եմ դեռ — որ շատ կանուխ արթնցած եմ և իզո՛ր փափաքած եմ ամուսնանալ, միշտ պատճառ մը արդիւր եղած է, յաջորդ անգամ ձեզ հետ տեսակցելուս կը պատմեմ ձեզի մէկիկ մէկիկ. և զեռ տանին կ'ուզէ՞ք, անգամ մըն ալ նշանուեցայ արդէն և տխրալէն մնացի երեք ամիս, ու անկէ իջեր. . . այսպէս մնացած եմ ողորմելի :

Հ Ի Ր Ա Մ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՍԵՌՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԵՔ ԶՄԻՌՆԵՈՅ *

ԱՍՏՈՍ 20 ին բաղբիս Պատ. Ազգ. Վարչութիւնը մասնաւոր նիստ մ'ունեցաւ մեր երկսեռ վարժարանաց «պիտճէին» վրայ խորհրդակցելու, և կարգադրութիւն մ'ընելու նպատակաւ :

Սոյն յողովին ներկայ էին նաեւ Ուսումնական խորհրդոյ անդամք, որոնք երկար և մանրամասն բացատրութիւններ տուին երկսեռ վարժարանաց մէջ բարեփոխումներու մասին :

Պատ. Ազգ. Վարչութեան անդամք իրենց գոհունակութիւնը յայտնեցին սոյն բացատրութեանց համար, և ինչպէս արդէն նախընթաց յողովի մը մէջ որոշած էին իբր կրթական նպաստ հանգանակութիւն մ'առաջարկել մեր Արդոյ Հասարակութեան, սոյն նստին մէջ իրենք անմիջապէս հանգանակութեան սկիզբ մ'ըրին ի նպաստ մեր երկսեռ վարժարանաց, և ստորագրեցին :

Ազգ. Վարչութեան անդամք

Տիարք՝ Յակոբ Պալըճեան 3 Օսմ. սկի, Սարգիս Թադւորեան 3 Օսմ. սկի, Նշան Հարենց 3 Օսմ. սկի :

* Հետեւեալ տեղեկութիւններն հաղորդուած են մեզ հրատարակելու խնդրանքի :

Ուսումն. Խորհրդոյ անդամք

Տխարք՝ Գ. Յ. Բաբազեան 5 Օսմ. ոսկի, Գէորգ Պուպլի 5 Օսմ. ոսկի, սրողելով միանդամայն հետեւեալ յայտարարութիւնը մեր արգոյ ազգայնոց ուղղել:

Մեծարոյ Տէր,

Պատ. Ուսումնական Խորհրդոյ կողմէ հրատարակեալ Օգոս. 26 թիւ յայտարարութեամբ լիօրէն բացատրուած է Ազգային երկսեռ վարժարանաց կրթական տարեկան նպաստի անհրաժեշտ պէտքն:

Ազգ. վարչութիւնն Վատահ լինելով որ Ձեր Ազնուութիւնն ևս կատարելապէս համազուտ է կրթական նպատակի կարեւորութեան, կը համարձակի հրահրել զՁեզ ի մասնակցութիւն այնմ, որոյ ի գիւրութիւն յատուկ տումար պատրաստուած է յԱզգային Առաջնորդարանն, ուր կարող են Արգոյ Ազգայինք, բացի կիրակի և տօն սկան օրերէ, ամօն օր առաւօտեան ժամը 9 էն 12, և յետ կիսաւոր ժամը 2 էն 5, ներկայանալով արձանագրել նոյն Տումարին մէջ իրենց անունն և տարեկան նպատակն: Սոյն տումարն բաց պիտի թաղ սկսեալ ներկայ Սեպտ 23էն մինչև Հոկտ. 12:

Ազգ. վարչութիւնն կողմէ կ'ընէ ամեն բարեւէր Ազգայնոց, որ հաճին ի սէր կրթութեան Ազգային մանկուղին, որոշեալ ժամերուն ներկայանալով յԱռաջնորդարան արձանագրել իրենց անունն և նպատակն, որպէս զի ի լրանալ կարեւոր գումարին, պաշտօնական ընկալաբեր դրութեամբ տու Մեծ. նախարարուս՝ գանձութիւն գումարներն ի պայծառութիւն երկսեռ վարժարանաց, որուն ի սրտէ ցանկացող էք Ձեր բնածին բարեւիքութեամբն: Ընդունեցէք. Մեծարոյ Տէր, Ազգ. վարչութեան յարգանքներն:

23 Սեպտ. 1902

Զմի ունիս

ԱԶԳ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Յետալի է որ Ազգ. վարչութեան և Ուսումն. Խորհրդոյ ցոյց տուած կրթարիթական օրինակին մէն մի անհատ լիայօժար պիտի հետեւի, նկատելով որ Ազգ. վարչութեան վարժարանաց յատկացուցած տարեկան 700 Օսմանեան ոսկի գումարը անբաւական է ատոնց մատակարարութեան համար, բնականաբար ընդհանուրի նպատակն կը զիմուի, որպէս զի մեր աղքատիկ մանկտին մտաւորական և բարոյական սնունդէ չզրկուի: Այլ կրթատէր նպատակն համար տրուելիք զրամը աղքատիկ մանկտայն յատկացեալ լինելով մարդասիրական նպատակ մը ևս ունի և այս պատճառաւ կրնանք ոչ միայն յուսալ, այլ ապահով լինիլ միանդամայն որ Ազգ. վարչութեան և Ուսումն. Խորհրդոյ հրաւերը սիրով պիտի ընդունուի և կատարելապէս պիտի յաջողի:

* *

ԱՍՏՈՒԱԾԱՀԱՃՈՅ «ԹՐԸՍԹ» ՄԸ

Չօնեայ Առ

Պ. ԲԻՐԲԵՆ ՄՕՐԻԱԿՆ

ՊՈՂՊԱՏԻ եւ երկաթուղիներու, քարիւղի եւ հանքերու, ուկէանի եւ . . . գետնախնձորի քրշաքներէն յետոյ, աղջիկներու քրշաքը:

— C'est le comble, պիտի ըսէր Ֆրանսացի մը, սակայն ինծի համար, այս վերջինը միւսներուն չափ յանդուգն գաղափար մըն է եւ քրշաքները քրշաք ըլլալնէն ի վեր ասկէ աւելի հետաքրքրականին եւ շահեկանին չեմ հանդիպած:

Այն ամեն գաղափարները եւ նախաձեռնութիւնները որոնց մէջ բան մը կայ վսեմ, օգտակար եւ մարդասիրական, չեն կրնար բայց եթէ յարգանք ազդել մեզի եւ ես՝ պստկառանքով կողջունեմ այս նորելուկ քրշաքին հեղինակը որուն համար ակնածանքով խառնուած հիացում մը կըլգամ ներսիդիս, քանի որ դիտեմ թէ նա կը պատկանի այն սեռին որ տկար է եւ որուն համար միշտ տկար կողմ մը ունիք ամենքս ալ:

Գալֆեան հոգեւոյս Սրբուհի Մայրապետէն յետոյ ապա հովապէս հայ կիներու ամենէն բարձրը եւ ակամաւորն է այն կինը կամ աղջիկը որ առաջին անգամ ըլլալով յղացաւ . . . թրքոթային այս գաղափարը, սա տարբերութեամբ միայն որ Սրբուհի մայրապետը կարգուիլ չուզող աղջկանց կացութիւնը ապահովել իրեն կէտ նպատակի ըրած էր իսկ միւսը՝ ամուսնանալ ուզողներունը:

Հեղինակէն աւելի զիս հետաքրքրողը դործն է ինքնին եւ պարտականութիւն կըլգամ, իբրեւ հրապարակագիր, մէջտեղ հանել զայն եւ ծանօթացնել ամեն անոնց որոնք տունը մնալու վախէն կը մաշին:

Այդ վտանգը ի սպառ անյետացած է եւ այսուհետեւ: «Տունը մնալ»ը խօսեցու եղանակ մը պիտի ըլլայ սոսկ, բացառելու կերպ մը պարզապէս:

Աչքիս առջեւ ունիմ այս պահուս այն ծրագիրը որուն վրայ դարձուած է այդ վիթխարի ձեռնարկին գործադրութիւնը:

Գործվազութ սիրտ մը եւ միեւնոյն ատեն զրական միտք մը ունեցող մէկը միայն ի նկատի առած է այն ամեն հայ աղջիկներու պարագան որ դրամօթիտ մը չունենալնուն համար

դատապարտուած են յաւիտենապէս կոյս մնալու . . . Հարաւային Ամերիկայի անտառներուն պէս եւ զգածեալ ի տես այս ախուր կացութեան՝ անլուր քաջութիւնը ունեցած է հիմը դնելու ընկերութեան մը որ սա անունը պիտի կրէ :

«Թրլսք» անդրաւոժիս աղջիկներու :

Այս ընկերութեան նպատակն է եղեր լոկոր ամուսնանալ լիք աղջիկները զրկել հոն ուր այդ article ը ամենէն չատ debouchée ունի :

Եւ իրաւ ալ ատանկ դործնական միջոցի մը պէտքը օրէ օր զգալի կըլլար կոր վերջ մը դնելու համար այդ սիրասուն աղջիկներու վայնասուններուն որ, անհատնում ըլլալուն համար թերեւս, s. ie ի մը ըլլալ սկսած էր :

Մեծ ցաւերու մեծ դարմաններ պէտք են. ահա ինչու սըրատօս կը ծափահարեմ այդ առաջադրուած ընկերութեան հիմնադիրներու հիանալի ձեռնարկը եւ բոլոր հոգւովս կը մաղթեմ իրենց՝ յաջողութիւններուն լաւագոյնը :

Ընկերական կարեւորագոյն մէկ խնդրին լուծումն է այս որուն վրայ կարժէ անդրադառնալ :

Ի՞նչ պիտի ըլլար վերջապէս անոնց վիճակը :

Դրամօթիտ ունեցողները չուտ չուտ կարգուին եւ չունեցողները խամրին, չորնան, մարմրին, ի՞նչու, որովհետեւ հայրիկը ժամանակին մէկ կողմ չէ կրցած գնել ափ մը ոսկի առաջին անգամ դէմը ելլող երիտասարդին ափին մէջ սպրդեցնելու համար . . . աղջիկն ալ միասին : Յանցանքը թող հայրերը գործեն եւ պատիժը կրեն աղջիկները, ո՞ւր տեսնուած է ասիկայ :

Շնորհիւ նորահաստատ ընկերութեան, որուն անունը քիչ մը վերը տուի, այս անիրաւութիւնը այլ եւս չպիտի կրնայ չարունակել եւ լաւագոյն ապագայ մը ժպտիլ կսկսի ամուսնադուրկ մեր աղջիկներուն :

— Որովհետեւ — կըսեն, տունը մնացածները —, ալ մեզի համար այս երկրին մէջ հաց չկայ, (հոս հաց՝ թարգմանի էլիկ) ի՞նչու չերթանք Ամերիկա, ուր ըստ նորագոյն մարդահամարի մը Քալիֆորնիոյ մէջ մինակ 160,000 ամուրիներ կան ի խնդիր ամուսնութեան :

Ատկէ դատ 17,000 ամուրիներ կան Մէնի նահանգին մէջ, 19,000 Վերմոնի, 20,000 ի Քոնէքթիքուտ եւ Օրէկոնի մէջ 31,000 :

Նրա ապրանք մը իր տեղւոյն մէջ արժէք չունի օտար եր-

կիրներ կը ղրկեն: Այս սկզբունքին վրայ հիմնուած է ուրեմն այս Trust ը որ յառաջիկայ Յունվար 1 ին զործի պիտի սկսի: 3409 թօնօ աղջիկ բեռնաւորուած շոգենաւ մը ճամբայ հանելով դէպի տօլարներու աշխարհը: Ընկերութեան կեդրոնաւորներն պիտի ըլլայ Պուլիս եւ մասնաճիւղեր պիտի ունենայ. Իզմիրի, Ադեքսանդրիայի եւ Տրապիզոնի մէջ:

Տարին երկու caigai-on պիտի ղրկուի մէկը Յունվարին եւ միւսը Յունիսի վերջերը:

Հիմակուց այդ ընկերութեան անդամ ըլլալ փափաքողները կրնան ուղղակի դիմել կեդրոնին եւ կամ մասնաճիւղերուն:

Կանոնադրութեան տրամադրութիւններն են որ մէկիկ մէկիկ կը պարզեմ կոր այս տեղ: Անդամակցիլ ուղղողները պէտք է 30 Ը լրացուցած ըլլան:

Անգամ մը Trust ին մէջ ընդունուելնուն պէս, ալ պէտք է մօտանա իրենց ծնողքները, բարեկամները եւ այն ամէն տեսակ կապերը որ զիրենք իրենց ծննդավայրին կը կապեն:

Այսոր կամ տղեղ ամենն ալ մէկ դին են:

Ամերիկա ղրկուելիք աղջիկները պէտք է հետերին ունենան 2 ըջջագրատ. 2 զոյգ կօշիկ, կէս երկոտասնեակ ճերմակեղէն, մէկ գլխարկ եւ մէկ երկու կտոր արդուզարդի պիտոյք:

Ամբողջ գոյքերնուն ծանրութիւնը 30 քիլօն չպիտի անցնի:

* * *

Մինչեւ հոս շիրիմ բան մը չկայ ըսածիս մէջ, գիտեմ, ապա կէց ետքն է համովը:

Հիմայ ես կը կանխեմ եղելութիւնները եւ կ'ենթադրեմ որ Յունվար մէկն է այսօր: Շոգենաւը ճամբայ պիտի ելլէ:

Ինչ ձեւակերպութիւններ որ կան կատարուելիք այդ շոգենաւը ճամբայ հանելու համար, այժմէն կրնամ երեւակայիլ:

Նախ շոգենաւին անունը պիտի ըլլայ La Sainte Catherine:

Մաքսի օրինական զործողութիւնները կատարուելէ ետքը աղջիկները հոյլ ի հոյլ շոգենաւ պիտի տարուին եւ անոր մէջ պիտի զետեղուին en vase:

Նուրբ, նազիկ, փափկամարմին աղջիկներու կանակին վրայ պիտի փափցուի էթիքէթ մը որու վրայ խոշոր գիրերով զրուած պիտի ըլլայ Fragile:

Մագերներն եւ դէմքերնն ներկած օրիորդներուն կոնակն
ի վար, Craint l'humidité:

Կարճահասակ, կլոր, գէր, քովի պէս օրիորդներուն քղանց-
քին վրայ Bas եւ գլխերնուն համեւի կողմը Hau', քերս իսիֆ
ըլլալու վտանգէն զերծ մնալու համար:

Թոքախտաւորներու, իսթէրիքներու կուրծքին վրայ,
Arrimage à part.

Ապրանքները անվիթար իրենց տեղը հասցնելու համար,
շոգենաւին ամէն կողմը նաւաստիներու ուղղուած մեծ մեծ
ազդարարութիւններ փակցուած պիտի ըլլան սա վերաառու-
թեամբ; No hook used:

Շոգենաւին սքիւթքօրները վաթսուներ անցուկ նաւադները
պիտի ըլլան:

Ծանրամարմին, տեղերնուն չի թնոացող, մաակոյտի մը
երեւոյթը ունեցող աղջիկները անպարիճ էն ասկը պիտի
տեղաւորուին իրրեւ les!:

Շոգենաւը իր միջնակայմին վրայ պիտի բարձրացնէ դրո-
շակ մը որուն վրայ նկարուած պիտի ըլլայ .. Սուրբ Սարգիս,
եւ en roule:

Շոգենաւը իզմիրի ճամբով պիտի երթայ Ադեքսանդրիա
եւ անկէ՝ ճիպրաթարէն անցնելով չիտակ նիւ.— Եօրք:

Ճամբորդութեան տեւողութիւն 20 օր:

Աստին՝ ծնողքները, ընկերութեան վարչական ժողովը,
գործակալները, լրագիրները, աս ու ան անհամբեր պիտի
սպասեն այդ expédition ի ելքին եւ աղօթքներ պիտի ընեն
այդ ձեռնարկին յաջողութեան համար:

Բայց, աւա՛ղ, ամբողջ յոյսերը ի դերեւ պիտի ելլան:

« Ste Catherine » ի մեկնելէն ճիշտ 24 օր ետքը սա՛ իմաս-
տով հեռագիր մը պիտի ստանայ trust ի Պոլսոյ վարչութիւնը:

« Arrivé Catherine, cargaison avariée. »

Ամիս մը ետքը նամակ մը այդ գժբաղդութեան բացա-
ւորութիւնը պիտի տայ:

.....
Շոգենաւին մէջ No hook used պատուէրը չէին բռնած
նաւաստիները:

* *

Ասանկ trust մը ապահովապէս պիտի քայքայուէր եթէ...
գոյութիւն ունենար:

Լ Բ Ե Բ Ե Գ

ԱՌԱՅՈՐՈՒՄ ԶԱՅՆ, որախ եւե՛լ յայտնեալ որ սկսած է զգալի կերպով ապսթիկիչ իր ծանօթ հիւանդութեան եւ իր աշտու առողջական ընդհանուր կացութիւնը ամեն յոյս կը ներշնչէ որ իւրօրոյ կատարեալ կերպով պիտի վերագտնէ իր նախկին առողջ վիճակը։ Պունայի օդատուն դիրքը եւ չոր կլիման, միակեայով Մերկերեան եփ. ի բնակարանին մէջ աշխատանքը ազնուօրէն շտաշտած ընտանեկան խնամքներուն, մեծապէս նպաստած են Նորին Սրբազնութեան կազդուրման. վերջերս զինք խնամող բժիշկներուն խորհրդով եղեքսրաբուժական մեթոտի կիրարկումն ալ մասամբ վերադարձուցած է յօդացաւե՛ տառապող իր արուեքներուն ուժը եւ մեղմացուցած անոնց ցաւերը։ Այժմ որ աշխատանքին առաջին զովերը վրայ հասած են Ս. Առաքնորդն իջած է Իզմիր եւ կարողութեանք ներածին չափ կ'զբաղի Առաքնորդարանի ընթացիկ գործերով։

Ազգ. Հիւանդանոցի Յոբելեանին առիւ Ռանկունի ազգայինները՝ ձեռամբ Ա. Սարգիսի Հիւանդանոցի Պատ. Հոգաբարձութեան որկած են անգը. շիրա 41 8. 6. Ռանկունի հեռաբնակ մեր ազգակիցներու այս բարեսիրական նպաստը Հիւանդանոցի պատարեալներուն՝ վստահ եւե՛լ որ անխառն որախութիւն մը պիտի պատճառէ այս գործութեան յարկին ամեն նշխարիս բարեկամներուն։

Մահագոյժ. — Յաւոք կ'ծանուցանեմք քե՛ Պօշոյ ծանօթ ազգայիններէն եւ Հարենց բարեհամբաւ գերդաստանին անդամներէն Նշան եփ. Հարենց, եղբայր ֆաղափա Ազգ. Տնտեսական խորհրդոյ անդամ Մեծ. Յակոբ եփեքի Հարենցի, մեռեր է անցեալ ամսոյ մէջ եւ յուղարկարարութեան շէնք հանդիսով քաղաքէր է։ Եղբայր ֆաղափա պատուաւոր ազգայիններէն Գաւաթ եփ. Գաւաթեան, ֆաղիս Օսմ. Կայս. ըրթատարական վարչութեան ծանօթ պաշտօնակներէն Կարապետ եփ. Միսաքեանի վեպան՝ յանկարծական մահուամբ մը խոր սուգի մէջ կ'ըրդուր իր ընտանիքն, զաւակներն, եղբայրներն ու ազգականներն. անցեալ ամսոյ մէջ. Խնթարութիւնս իր անկեղծ վշտարարութիւններն կ'յայտնէ ինչպէս Հարենց՝ եղբայրս եւ Միսաքեան ու Գաւաթեան ընտանեաց

Կ. Ս. Թուխմանեան, Տնօրէն Կիրաւունի Ազգ. երկսեռ վար. Ժարանց, վերջերս իր պատրաստած «Առեւտրական — Տնտեսական Աշխարհ» անուն օգտակար դասագրքէն, որ մահուր սպա. գործութեամբ ի յոյս ընծայուած է քերթիս սպարանէն, 10 օրի. նակ Պօշոյ Ուսուցչաց անուկին եւ 10 օրինակ ալ Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցին նուր ըրած է։

Բրոֆ. Կ. Պէշկէօթիւքեան, որ անցեալ դպրոցական տարւոյ վերջերը հրաժարած էր Աւերիկեան վարժարանի մէջ երկար տարիներէ ի վեր վարած ուսուցչական պաշտօնէն զոն եւնի ծանուցանելու որ ներկայ դպրոցական վերամուտին առթիւ կրկին պաշտօնի կոչուած է նոյն վարժարանին մէջ: Տիար Պէշկէօթիւքեան մի եւ նոյն ժամանակ անցեալ տարւան պէս այս տարի եւս կ'շարունակէ անկէրեքէն դասեր աւանդել Ս. Մեսրոպեան վարժարանի մի ֆակի կարգերուն:

Բարի նիշ մը Ս. Լուսաւորչի եւ Ս. Սեպիաննոս եկեղեցւոյ Հայ քահանայօրէններուն որոնք իրենց ճարտիկութեան եւ արագաշարժութեան փայլուն մէկ փորձը եւս տուին անցեալ շաբաթ մեր Տպարանին խիստ մօտիկ պատահած հրդեհին առջեւն առնելով այնպիսի կանոնաւոր ու արագ եղանակով մը որ կրակը իր ծագած տան ներհակողըն հագիւ այրած կաւեցաւ, չորս պատերը քողով կանգուն ու անաղաւտ. մինչդեռ այս ամենը ընկնալէն յետոյ էր որ կ'հասնէին ապահովագրական ընկերութեանց քահանայները, Կարժէ որ այս առթիւ հրապարակային շնորհակալութիւն եւ շնորհաւորութիւն մը արձանագրուի մեր քահանայօրէններու խումբին եւ անոնց ֆաշարի պէտ՝ շէնք աշէնի Հանգի Կարապետ աղայի հասցէին:

Ա. Ա. Մ.

ՔԱՂԱՔԱՔԱՔԱՔԱՔԱ

ՊՕԵՐ պատուիրակներն որոնք Սնգլիոյ գաղթային նստաւարին հետ բանակցութիւն մ'ունեցան անցեալ Դամոյ մէջ, կը վերադառնան Հոլանտա եւ համաձայնիլ չկրնալով Սնգլիական կառավարութեան հետ, կոչուի կ'ընեն քաղաքակիրթ աշխարհի նպատակներ նուիրելու Պօէր կարօտ ընտանեաց. Տէրութիւնը այնչափ եռանդ ցոյց չեն տար զօրա լարներու այս յայտարարութեան գործնականութեա պատասխանելու, հականգլիական ակամայ ցոյցի մը մէջ չգտնուելու համար, քանի որ Սնգլիական կառավարութիւնն յօժարութիւն ցոյց կուտայ երկու տարի անտուրս գումարներ տալու պատերազմէն վնասուող Պօէրներու եւ Սնգլիական, Ամերիկեան, Գերմանական եւ այլ երկիրներու կարեւոր թերթեր խորհուրդ կուտան Պօէր Զօրավարներու համաձայնիլ Սնգլիոյ հետ, քանի որ երբէք չէ գտնուած տէրութիւն մը որ իր պարտեալ թշնամիին այսչափ առատաձեռնութիւն ցոյց տայ զբանական մեծ զոհողութիւններ տալովն ի:

Անցեալ ամսոյ մէջ Էտուրրո Թագաւորի եղբայրն Գօննօղի դուքան կ'մեկնէր դէպի Հնդկաստան ներկայ գտնուելու համար Էտուրրո Թագաւորի իբր Հնդկաստանի կայսր հռչակման մեծ արարողութեանց ու հանդէսներուն . Լօրտ Քիչնէր եւս որ կոչուած է ստանձնելու Հնդկական բանակի վերին հրամանատարութիւնն , կ'մեկնի իր նոր պաշտօնատեղին :

Ֆրանսա բաւական յուզումներ կունենայ միաբանական դպրոցներու փակման օրէնքի կիրառութեան առթիւ , որու կը կը հետեւին քանի մը զննուորականներու դէմ դատեր եւ պաշտօնանկութիւններ , իսկ մեծ աղմուկ կ'հանեն ազգայնական ընդդիմադիր թերթերն ծոյալին նախարարի արտասանած հաւելերուն դէմ եւ որք կծու դիտողութեանց առիթ կուտան եւրոպական զանազան ազգաց թերթերու , բայց այդ պահ մը միաջամ հորիզոնն կ'պարզուի , ծոյալին նախարարի կրկին բանախօսութեան առթիւ , ինչպէս նաեւ ալ աւելի նախարարապետի՝ Պ. Գօմպի բանախօսութեամբ որ կ'շեշտէ Ֆրանսայի խաղաղասիրական քաղաքականութիւնն եւ դրացի տէրութեանց հետ մշակած լաւ յարաբերութիւններն , միակ պատասխանատու հռչակելով ո եւ է յայտարարութեանց եւ կարծեաց Ֆրանսայի արտաքին աշխարհախօսութեան վրայ՝ Ֆրանսայի արտաքին գործոց նախարարն : Խորհրդարանական շրջանն կ'որոշուի Հոկտ. 14 ին բանալ , ուր կառավարութիւնն որոշած է ներկայիւ նոր օրինագիծ մը միաբանական դպրոցներու օրէնքին ինչ ինչ տրամադրութիւններն ալ աւելի բացորոշող ու խստացնող , փրկելու համար Ֆրանսական նոր սերունդն՝ կղերամիտ ու հակահանրապետական սկզբունքներէ , որոնք կրնան ապագային վտանգաւոր լինիլ ներկայ կառավարական դրութեան :

Միացեալ Նահանգաց նախագահն որ իր տարեկան պտոյտն ընելու ելած էր զանազան գաւառներու մէջ բանախօսութիւններ ընելու՝ յանկաճ կ'ստիպուի վերադառնալ մայրաքաղաք , ուր վերաբուժական երկու գործողութիւններու կ'ոնեմարկի , աւելից յառաջ ելեկտրական կառքի մը ընդհարումէն՝ իր կառքի ջախջախմամբ ստացած հնչումն հետեւանօջ ծնկան վրայ պալարի մը գոյութիւնն երեւան ելնելով , բայց բժիշկներն յոյս կ'յայտեն որ ծանր հետեւանք չպիտի ունենայ Ռուզ Էլդ Նախագահի վէրն եւ արագ ապաքինում մը պիտի կրնայ Միացեալ Նահանգաց ժողով իրեն պատճառած մտահոգութիւնն փարատել , որու մեծամասնութեան ընտրելին կ'հանդիսանայ Մր. Ռուզ Էլդ 1904 ի Նախագահական նոր ընտրութեան :

Պէլճիգա՛ իր Թագունին, Գերմանիա իր Նշանաւոր գիտնա՛
կան բժիշկին՝ Բրոֆ. Վիրխո! եւ Ֆրանսա իր իրապաշտ դպրոցի
մեծ խորհուրն՝ Էմիլ Զօլա՛ կ'կորսնցնեն նետզնետէ անցեալ
ամսոյն մէջ:

ՃԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍՈՒԼ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՔԱՆԻ մը տարիներէ ի վեր Ա. Մաւնոյ չամակիր ըն-
թերցողներու եւ բարեկամներու կողմէ ստէպ փափաք կը
յայտնուէր կիսամսեայ Մամուլը Շաբաթաթերթի վերածուած
տեսնել, փափաք մը որուն կ'միանային նաեւ ձեռնարկին յա-
ջողութեան անվերապա՛ն յոյսը եւ օգտակարութեան համոզու-
մը: Բնականաբար նմազրութիւնս չէր կրնար աննկատ թո-
ղուլ իր բաղմաթիւ ընթերցողներու եւ չամակիրներու վողմէ
արտայայտուած այս անկեղծ փափաքը, ո՛չ միայն անոր հա-
մար որ արտայայտուած փափաքը նաեւ իրն ալ էր՝ հայ գրա-
կանութեան մշակման քիչ մը աւելի լայն չափով մը սատա-
րելու պարտքն զգալով իր մէջ, այլ անոր համար՝ մանաւանդ
որ այդ փափաքի իրականացումը կ'նկատէր իբր գեղեցիկ մի-
ջոց մը ընթերցասիրութիւնը ծաւալելու աւելի ընդարձակ
սահմաններու վրայ՝ մեր համայնքին ամեն խաւերուն մէջ:

Ուստի քաջալերուած իր բաղմաթիւ ընթերցողներու հա-
մակիր վերաբերումէն՝ նմազրութիւնս ուրախ է յայտնելու
թէ անոնց կողմէ ցոյց տրուած փափաքին գոհացում պիտի
տայ՝ արալիկայ 1903 Յունվար 1 է՝ սկսեալ կիսամսեայ Ա.
Մամուլը շաբաթաթերթի վերածելով: Ստոյգ է որ նմազրու-
թիւնս բաւականէն աւելի նիւթական եւ բարոյական զոհո-
ղութեան մը տակ կ'մտնէ իր սոյն որոշմամբ, կրկնապատկե-
ւով իր աշխատութիւնն, ինչպէս նաեւ իր տարեկան ծախսոց
պիւտճէն, սակայն վստահ է որ այս զոհողութիւնն իր գնա-
հատումն ու փոխարինութիւնը պիտի գտնէ Շաբաթաթերթ
Ա. Մաւնոյ բաժանորդներու եւ ընթերցողներու կողմէ, քանի
որ աժան գրականութիւն տարածելու սկզբունքով այնպիսի
բաժնեգէին մը որոշած է Շաբաթաթերթ Ա. Մաւնոյ համար որ

ամենէն նիհար քսակներու իսկ ըստական է որ բարեյօժարու-
թեամբ ու կամքով ալ նիհար չըլլան - մատչելի կրնայ ըլլալ:

Շաբաթաթերթ Ա. Մարտի ուղղութիւնը պիտի մնայ նոյն
ինչ որ եղած է. 32 տարիներէ ի վեր իր միամտեայ եւ կիսամ-
տեայ հրատարակութեանց մէջ իսկ իր աշխատակիցները, ա-
մենքն ալ սիրուած ու հաւնուած, որոնք այնքան փայլ տուին
Ա. Մարտի էջերուն, պիտի շարունակեն իրենց աշխատակ-
ցութիւնը աւելի ստէպ երեւելով հոն իրենց գրական, բանա-
սիրական ու վիպական գեղեցիկ գրուածքներով:

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ Ա. ՄԱՐՏԻ պայմաններն պիտի
գտնեն ընթերցողք ներկայ թիւիս ետեւը, որոնք անթերի պի-
տի գործադրուին, իսկ գաղափար մը տալու համար մեր ըն-
թերցողաց Շաբաթաթերթ Ա. Մարտի դիւրքին ու ծաւալին վրայ
կ'հրատարակենք նոյն պայմաններն հրատարակելի Շաբաթա-
թերթին էջերու լայնութեամբն ու երկայնութեամբն, որոցմէ
24 էջեր պիտի կազմեն: Շաբաթաթերթիս մէն մի թիւի ծաւալն,
որ ներկայ 30 էջերու ծաւալին կ'հաւասարի, հետեւապէս
մեր ընթերցողներն ներկայ Ա. Մարտի 24 էջերուն տեղ
պիտի ստանան մէն մի անգամ 6 էջ աւելի որ բաղդատա-
բար ներկայ ծաւալին, տարեկան 298 էջերու զգալի առաւե-
լութիւն մը պիտի ունենայ:

Ա. ՄԱՐՏԻ Ա. ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ տարեկան բաժա-
նորդագրութիւնն այժմէն բացուած է ուրեմն եւ փափաքողք
կրնան գիմել խմբագրութեանս եւ մեր գործակալներուն՝
որոց անուններն հետզհետէ պիտի հրատարակուին յաջորդ
թիւերով:

ՎՐԻՊԱԿ

Երես	Տող	Ինչպիսի	Ուղիով
692	9	Մարմաջը	Մարմաջ
»	18	Տարիներու	Տարբերու
995	17	Վիճակ	Վիճակ
»	33	Բամբակի	Բամբակի
»	37	Բնդհանրական	Բնդհանրական
697	29	Կ'գրամ	Կը գրամ
»	7	Կ'գրանդանէ	Կը գրանդանէ
808	14	Իրականը	Իրատականը

Խմբագիր - Տնօրէն
Մ ՄԱՐԿՈՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

Տպագրութիւն
Մ ՄԱՐԿՈՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1871-1903

ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՅՅրդ. ՅԱՐԹ

Պ Ա Յ Մ Ա Ն Ք

Ա. Ա. ՄԱՄՈՒԼ Շաբաթաթերթի բաժանորդ գրուիլ փափաքողը կրնան ուղղակի դիմել խմբագրութեան կամ բերքիս Մեծ. Գործակալներուն:

Բ. Բաժանորդագրութիւնը միայն *sarukhane* են եւ կանխիկ վճարելի:

Գ. Բաժանորդագրութիւնը ժամանակին չնորոգող բաժանորդաց բերքերու առաքումը *առանց բացառութեան* պիտի դադրի:

Դ. Խմբագրութիւնս պատասխանատու չէ՝ բաժանորդաց տեղափոխութեան պատճառաւ՝ կորսուած բերքերու:

Ե. Կորսուած բերքերն վերստանալ փափաքող բաժանորդը պարտաւոր են անոնց գինը վճարել:

Զ. Ա. ՄԱՄՈՒԼ Շաբաթաթերթի տարեկան բաժնեգինն է՝

Թուրքիոյ համար	50	Զրուշ
Արտասահմանի »	12	Ֆրանք
Ռուսաստանի »	5	Րուպլի
Մէն մի Թիւն ձեռքէ	40	Փարա

Է. Ուղղակի խմբագրութեան դիմելով բաժանորդագրուողը պարտաւոր են իրենց վճարումն խմբագրութեան դրկելու Օսմ. կամ օտար բոլորական Մանուտա-Բոսրով եւ կամ նամակադրոշմով: (20 դրուշնոց դրոշմը 4 մ.ճիտի հաշուով):

Ը. Զննատարակուած յօդուածք ետ չեն վերադարձուիր, եւ *առանց բացառութեան միշտ անպատասխանի կ'մնայ* այս ռ.թ.ին խնդրուած ո եւ է բացատրութիւն:

Թ. Ընդունելի չեն անվճար նամակ կամ յօդուած: Ղրկուած յօդուածք նեղ բողբերու միայն մ.կ երեսին վրայ պէտք է գրուած լինին ի դիւրութիւն:

Ժ. Շաբաթաթերթ Ա. ՄԱՄՈՒԼ կ'ընդունի նաեւ ծանուցումներ խիստ ջափաւոր գիներով:

ԺԱ. Ա. ՄԱՄՈՒԼ պիտի ծանուցանէ ամեն նոր ճրատարակութիւններ երբ անոնցմէ երկուքական օրինակ ստանայ:

ՄԵԾ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԷՖ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՓԱՍՏԱԲԱՆ

Փոխադրած է իր գրասենեակը Շիշմիկեր փողոց,
Սինադիքիս ժեհասնէ րիւ 2:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ — ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԱԶԽԱՐԶ

ԴՈՐԾ

Պ. Ս. ԲՈՒԲՄԱՆԵԱՆ

Դին թղթակաղմ 15 — յարթ սնակաղմ 20 դրուշ:

Կեդրոնատեղի	Իզմիր	Մամուրեան գրատուն
	Կիրասն	Հեղինակին մօտ
	Տրապիզոն	Խաչիկ Զօլադեանի մօտ
	Կ. Պօլիս	Վարդան վարդանեանի մօտ Պալալ Հաուզ
	Թիֆլիզ	Գալուստ Գալստեանի գրովածառ անոցը

րոնեան 20 քաշ կոփի միս, Պօղոս Էֆ. Մետիկեանի Որդիք Իրենց հօ-
րը հոգւոյն համար 17 1/2 քաշ հաց. Յակոբեան Պաղինեան 1 1/2 քաշ
մեղրամած, Նուպար Կարապետեան 2 յարդէ տեղոյին, Յովնանէս
Թաղեան 1 հատ ոչխար, Բարեպաշտ Ոմէ իւր մօրը հոգւոյն համար
2 մէծիս, Արթ Տ. Արքանոմ ԲՆՆ. Մանիկեան իւր հանգուցեալ
որդւոյն համար 16 քաշ հաց.

Ազնուափայլ Տիկնա՛ք Երանունի Բարբող պէշ 113 Քրանք,
Հովսիսիմէ Կ Տեաեան 2 1/2 քաշ ձէթ, Մարի Տ. Գալուստեան
8 1/2 քաշ ոչխարի միս, Հայոկար Մ. Գալուստեան 21 քաշ խաղող,
Պ. Թեֆարեան 60 քաշ ալիւր, Սրբունի Խ. Աւագեան 8 հատ սեխ,
4 հատ ձմերուկ, Բարեպաշտունի Ոմէ 20 հատ սեխ, Մարիամ Նշան
Հարենց 53 հատ ձմերուկ, Ազնուունի Օրիորդ՛ Կ Սեփէրեան 100
քաշ հաց, Յ. Խաննեան 10 քաշ հաց. Թագունի Պիլլորեան 2 1/2
քաշ ձէթ, Մաղկեպատիկ Բաժնէն հապթ 409 դահեկան:

ՓՈՆԱՆ ՄԱՂԿԵՊՈՒԼԻ

Մեծ. Կիրակոս Էֆ. Տիւննեանէ (Դարահիսարցի) 1 Օսմ. ուկի
Յարութիւն էֆ. Արեւետնի մահուան առթիւ, Ալրի Տիկն Դուկա-
Սահարեանէ 2 մէծիս իւր ամուսնոյն մահուան առթիւ, Մեծ. Արքա-
նոմ Էֆ. Պերկամարեանէ 20 Քրանք, Մեծ. Անտոն Կ. Անտոնեանէ
20 Քրանք, Կրքասը Ընկերութենէ 2 մէծիս Տիկն Մարիամ Պ. փա-
փաղանի մահուան առթիւ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1871-1903

ՃԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՅԵՐԴ. ՏԱՐԾ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Ա. ՄԱՄՈՒԼ Շարժաթերթի բաժանորդ գրուել փափաքողը կրնան ուղղակի դիմել խմբագրութեան կամ բերքի Մեծ. Գործակալներուն:

Բ. Բաժանորդագրութիւնը միայն տարեկան են եւ կանխիկ վճարելի:

Գ. Բաժանորդագրութիւնը ժամանակին չհարգող բաժանորդաց բերքերու առաքումը առանց բացատրեան պիտի չղարկուի:

Դ. Խմբագրութիւնն պատասխանատու չէ՝ բաժանորդաց տեղափոխութեան պատճառաւ՝ կորսուած բերքերու:

Ե. Կորսուած բերքերն վերստանալ փափաքող բաժանորդ պարտաւոր են անոնց գինը վճարել:

Զ. Ա. ՄԱՄՈՒԼ Շարժաթերթի տարեկան բաժնեգրին է՝

Թուրքիոյ	համար	50	Դրուշ
Արտասահմանի	»	12	Ֆրանք
Ռուսաստանի	»	5	Բուլակի
Մէն մի թիւն ձեռքէ		40	Փարա

Է. Ռուղայի խմբագրութեան դիմելով բաժանորդ պարտաւոր են իրենց վճարումն խմբագրութեան գրկելու (զիստ քորստանց Մանտա-Բոսրով եւ կամ համակա (20 դրուշինց դրոշմը 4 միւսի հաշիւով)):

Ը. Չհրատարակուած յօդուածք ետ չեն վերադարձնուանց բացատրեան միջոց անպատասխանի կ'մնայ այլ լսնդրուած ու եւ է բացատրութիւն:

Թ. Բնդունելի չեն անվճար համակ կամ յօդուածք: Դրկ յօդուածք նեղ բողբերու միայն մեկ երեսին վրայ պիտի գրուի դիւրութիւն:

Ժ. Շարժաթերթ Ա. ՄԱՄՈՒԼ կրնա զետեւ ձառնել խիստ չափաւոր գիններով:

ԺԱ. Ա. ՄԱՄՈՒԼ պիտի ծանուցանէ ու հրատարակէ քիւնցներ երկուքեւոր օրինակ

REVUE ARMÉNIENNE
de la Revue Arménienne HANTESS
au couvent des R. R. P. P. Méchitaristes
VII Méchitaristengasse 4
VIENNE